

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Covid-19 Pandemisi Döneminde Esnek Çalışma Modeliyle Çalışan Bireylerin Aile İçi Rol ve Sorumluluklarında Meydana Gelen Değişimler

Changes in Intra-Family Roles and Responsibilities of Individuals Working Under a Flexible Work Model During the Covid-19 Pandemic

Merve KAYA BUZKIRAN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
mervekaya92@gmail.com
Orcid ID: 0000-0001-7084-1372

Aylin ARICI

Dr. Öğr. Üy., İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa
aylin.arici@iuc.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-3872-2984

Rumeysa HASANOĞLU

Sosyal Hizmet Uzmanı,
rumeysa.yksl24@gmail.com
Orcid ID: 0009-0001-3903-1790

Buse GÜMÜŞ

Sosyal Hizmet Uzmanı, LÖSEV - Lösemili Çocuklar Vakfı
buse.gumus1818@gmail.com
Orcid ID: 0009-0002-2927-4374

Eylül ŞAHİN

Sosyal Hizmet Uzmanı,
eylullsahiin@gmail.com
Orcid ID: 0009-0003-6424-1305

Öz: Bu çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri incelemektir. Araştırma; nitel desenle tasarlanmış olup veriler fenomenolojik bir bakış açısıyla toplanmış ve yorumlanmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'da bir ilçe belediyesi bünyesinde görev yapan 10'u kadın 12'si erkek olmak üzere 22 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Veriler, demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Söz konusu inceleme ile pandemi sürecinde yaygınlaşan esnek çalışma sisteminin aile kurumuna fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik etkilerini gösteren bulgular elde etmek amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular pandeminin aile yaşamına etkileri, aile içi rollerde cinsiyet eşitsizliği, esnek çalışma modeli ve iş-aile dengesi ve sağlık endişeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Geliş Tarihi:12.01.2024

Kabul Tarihi:07.10.2024

Yayın Tarihi:31.12.2024

Atıf: Buzkiran, M. K., Arıcı, A., Hasanoğlu, R., Gümüş, B. & Şahin, E. (2024). Covid-19 pandemisi döneminde esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rol ve sorumluluklarında meydana gelen değişimler. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1580-1602. Doi: 10.33437/ksusbd.1418743

Ayrıca pandemi sürecinde esnek çalışma modeli ile bu model öncesindeki durum kıyaslandığında, aile içi rollerin büyük oranda değişmediği kanaatinin yaygın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak pandemi ve esnek çalışma sisteminin kadınlarda aile içi rolleri ve ev içi sorumlulukları arttırdığı da ulaşılan sonuçlardandır. Bu çalışmayla esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklar dengesini özellikle kadınlar açısından etkileyen bir model olduğu belirlenmiş olup konu ile ilgili çeşitli programlar ve atölye çalışmaları düzenlenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile, aile içi rol ve sorumluluk, esnek çalışma, covid-19 pandemisi, iş-yaşam dengesi.

Abstract: The aim of this study is to examine the changes in family roles and responsibilities of individuals working with a flexible working model during the Covid-19 pandemic. The research follows a qualitative design, with data collected and interpreted from a phenomenological perspective. The sample consists of 22 participants, 10 women and 12 men, working at a district municipality in Istanbul, selected through snowball sampling. Data were collected using a demographic information form and a semi-structured interview form. The study aims to reveal the physiological, sociological, and psychological effects of the widespread flexible working system on families during the pandemic. The findings focus on the pandemic's impact on family life, gender inequality in family roles, work-family balance under the flexible working model, and health concerns. Additionally, the study concludes that, compared to the pre-pandemic period, family roles largely remained unchanged. However, it was found that the pandemic and the flexible working system increased domestic roles and responsibilities for women. The study highlights that the flexible working model has a significant impact on the balance of family roles and responsibilities, particularly for women, and suggests organizing various programs and workshops on this subject.

Keywords: Family, family roles and responsibilities, flexible working, covid-19 pandemic, work-life balance

---

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insan, sadece yakın çevresinin etkisine maruz değildir. Savaşlar, afetler, salgınlar, kitlesel göçler gibi makro çevre faktörleri de insan hayatını derinden etkiler. Bu durum, geçmişten bugüne çeşitli olaylarla defaatle kendisini kanıtlamıştır. Bu olaylardan biri de tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi. Söz konusu pandemi 21. yüzyıl dahilinde yaşanmış en büyük ve küresel çaplı bir sağlık krizi olarak tüm toplumları, hemen her alanında derin şekilde etkilemiştir. Salgınlar, maruz bıraktığı sosyo ekonomik koşullar ile mikro bazda bireyler ve ailelere zarar veren süreçler olarak bilinir (Bostan ve ark., 2020). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde ilan edilen COVID-19 pandemisi ile yalnızca sağlık alanını içerisine alan bir değişim söz konusu olmamış, aynı zamanda sosyokültürel ve ekonomik alanların da çeşitli değişimlerle muhatap olmak zorunda kaldığı bir süreç yaşanmıştır (WHO, 2020). Pandeminin ilan edilmesinin ardından dünya çapında çeşitli tedbirler alınmaya başlanmış olup söz konusu önlemler sosyal yaşantının bir çok alanda kısıtlanmasını içermiştir. Bunlardan biri ve toplumsal yaşantı biçimini belki de en çok değiştireni çalışma yaşamında meydana gelen değişiklikler olmuştur. Pandemi dönemiyle beraber iş yaşamında iş yapma biçimleri zorunlu ve hızlı bir biçimde değişmiş olup bu yenilik esnek çalışma modellerinin geliştirilerek uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir.

Esnek çalışma modeli, COVID-19 pandemisinin getirdiği sosyal izolasyon önlemleri bağlamında, emek gücünün sorumluluklarında bulunan işleri evlerinden yapmalarına olanak tanıyan bir sistem olarak bilinmektedir. Bu model ile birlikte emeğin fiziki olarak işyeri sınırlarında yer alma zorunluluğu yerini dijital sistemlerin aktif kullanımına bırakmıştır. Elbette bu durum, kaçınılmaz olarak çalışma ve hayat dengesi, aile içi rol ve sorumluluklar ile ilgili farklılaşmalara ve güncellemelere sebebiyet vermiştir (Turna ve Usta, 2021). Literatür incelendiğinde esnek çalışma modelinin olumlu ve olumsuz yönleri sıklıkla tartışılmakta ve çalışma yükünde meydana gelen artış, sosyal izolasyon, çalışma-yaşam dengesinde bozulmaların olması gibi dezavantajlara sıklıkla atıfta bulunmaktadır (Akbaş Tuna ve Türkmendağ, 2020).

Covid-19 pandemisi ile birlikte kaçınılmaz olarak sosyal hayatta keskin farklılaşmalar yaşanmıştır. Bu değişim doğal olarak toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunu da etkilemiştir. Aile kavramı incelendiğinde bu kavramın tüm toplumlarda, evrensel olarak var olan ancak farklı tanımlamalar ile karşılık bulan bir olgu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ailenin, evrensel olarak tanımını yapmak oldukça güçtür (Karşlı, 2019). Yapılan tanımlar incelendiğinde tanımların, aileyi

toplumsal yaşamın temel unsurlarından biri olarak görmekte olduğu ve onu sosyal bir birlik, grup, örgüt, kurum ve yapı şekli olarak çeşitli kabuller etrafında odaklaştığı anlaşılmaktadır (Gökçe, 1976). Dinamik ve sürekli değişen bir yapı olan aile kavramı, biyolojik referansların çok daha ötesinde değerlendirilerek sosyal etkileşim, paylaşımlar, ilişki ağları gibi sosyal değişkenlerin ön plana çıkarıldığı “özne merkezli” ilişkilere dayandırılarak tanımlanmalıdır (Pehlivan, 2017). Ancak yine de çeşitli dönem ve kültürlerde farklı tarif edilme biçimlerine konu olan aile kavramının; insan zihninde, nitelik olarak her biri farklı özellikler barındırmakta olsa da, kalıplaşmış bir zemine de oturtulduğu görülür. Çekirdek aile tarif edilirken sıklıkla başvurulan “anne, baba ve çocuktan oluşan kurum” tanımlamasını bu kalıba örnek verebiliriz. Şahinkaya'ya (1975) göre aile; kan, evlilik ya da evlat edinme bağlarıyla bağlanan, aynı evde hayatını sürdüren ve ortak geliri bulunan, belirli roller oynayan (eş, ebeveyn, kardeş, evlat vb) birbiriyle etkileşim ve iletişimi bulunan, özgün bir görgü sistemi kurup bu kurguyu nesilden nesile aktarılmasına vesile olan kişiler topluluğudur. Koçak ve Harmancı'nın (2020) da vurgulandığı gibi pandemi dönemi, aileler için stresli bir süreç olmuş ve aile bireylerinin ruh sağlığı bu dönemde önemli bir konu haline gelmiştir. Brock ve Laifer (2020) ise pandeminin aile bilimi alanına ve aileler üzerindeki etkisine odaklandıkları çalışmalarında ulaştıkları sonuçlarla; aile içi ilişkilerde ortaya çıkan yeni zorluklara ve aile bilimcilerle farklı araştırma fırsatları ve uygulama alanlarının doğduğuna çıktığına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla ailenin bu dönem ile birlikte değişen rol ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri incelemek literatüre katkı sağlayacak önemli bir çalışmadır. Yapılan alanyazın taramasında COVID 19 ve aile üzerine çeşitli araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Semere, Makaroun, Beach, Schillinger ve Rosland (2022), COVID-19 sürecinde kronik hastalığı olan bireylerin bakımını üstlenen aile bireylerinin sağlık hizmetlerine erişim sorunlarını incelemek amacıyla yaptığı çalışmada kadın bakıcıların daha fazla sorumluluk üstlendiği sonucuna ulaşmıştır. Beach, Schulz, Donovan, ve Rosland'ın (2021) COVID-19 sürecinde kronik hastalığı olan bireylerin bakımını üstlenen aile bireylerinin yaşadığı fiziksel, psikososyal ve finansal zorlukları incelemek amacıyla yaptığı bir çalışma söz konusudur. Çalışma sonuçları arasında bakıcıların pandemi sürecinde yüksek düzeyde kaygı yaşadıkları, depresyona girdiklerini ve finansal kaygılar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Vaziri, Casper, Wayne ve Matthews (2020), COVID-19 sürecinde iş-aile yaşam değişikliği ve yaşanan çatışmalar üzerinde durmuştur. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ile iş ve aile rolleri arasındaki sınırların kaybolmuş olduğunu, bu durumun iş aile dengesini sağlama konusunda zorlukların meydana gelmesine sebep olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. Sunaryo, Runing Sawitri, Suyono, ve Wahyudi'nin (2022) çalışmasında, esnek çalışma düzeni ile iş yükünün ve hareketsizliğin çalışan sağlığı üzerindeki etkileri ele alınmış olup pandemi döneminde bu sistemin fizyolojik sağlık üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmıştır. Prime, Wade ve Browne (2020) tarafından yapılan araştırmada COVID-19 sürecinin çocuk ve aile refahı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çalışma; mevcut pandeminin aile yapıları ve süreçlerde bozulma yaşanmasına sebep olması, çocuk refahının bu durumdan olumsuz etkilenmesi, aile içi dayanışma ve sosyal destek mekanizmalarının güçlü olmasının ve hükümetlerin sunduğu bazı destek hizmetlerinin ailelerin bu süreçte karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarını kolaylaştırması, çocukların evde eğitim görmesinin ebeveynlerin hem bakım verme yükünü hem de eğitim sorumluluklarını artırması, aile içi iş-yaşam dengesinin bozulması ile aile içi çatışmaların artması sonuçlarını ortaya koymuştur. Ghali-Zinoubi, Amari ve Jaoua (2021), esnek çalışma sisteminin iş baskısı, iş-yaşam çatışması ve akademisyen memnuniyeti üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında esnek çalışma ve uzaktan eğitim gibi faktörlerin ebeveyn-çocuk ilişkilerini yeniden şekillendirdiğini vurgulamıştır. Daks, Peltz ve Rogge (2020) da COVID 19 sürecinde aile sistemleri üzerinde dayanıklılık ve psikolojik esnekliği temel aldıkları çalışmada ebeveyn esnekliğinin aile içi ilişkilerde önemli bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Yeves, Bargsted, Torres-Ochoa (2022) çalışması, esnek çalışma saatlerinin iş yükünü arttırması ve işgörenlerin mental sağlıklarını olumsuz etkileyebileceğini vurgulamıştır. Martucci (2021) ise, esnek çalışma sisteminin özellikle kadınlar arasında iş ve aile yaşamı dengesinde sorunlara yol açabileceği belirtilmiştir. Ancak, görüldüğü üzere esnek çalışmanın aile içi rol ve sorumluluklara etkisini inceleyen ve bunu yerel yönetim çalışanları özelinde yapan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Esnek çalışma; çalışanların fiziki olarak evde geçirdikleri süreyi arttırması sebebiyle aile içi ve bireyler arası ilişkileri farklı perspektiflerle incelemeye konu edilmesi gereken bir modeldir. Bu mekansal değişimin aile içi rol ve sorumluluklara etkisinin incelenmesi, ayrıca bu durumu daha önce hiç deneyimlememiş ve ulaşılabilir bir grup olarak yerel yönetim çalışanlarının seçilmesi bu çalışmanın özgün değerini ortaya koyan sebeplerdendir. Bu gerekçe ile çalışmanın spesifik amacı, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında

meydana gelen değişimleri detaylı olarak incelemektir. Bu çalışmada, esnek çalışma modelinin aile içi rol dağılımı üzerindeki etkilerini anlamak ve bu değişimlerin aile içi ilişkiler ve bireylerin genel yaşam kalitesi üzerindeki sonuçlarını değerlendirmek hedeflenmektedir.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Tarihsel süreç boyunca aile yapıları, bulunduğu yüzyılın istek ve ihtiyaçlarını karşılayan rollere bürünmüştür (Turgut, 2017). Ailenin ekonomik, sosyolojik ve biyolojik birçok işlevi bulunmakla birlikte sosyal bir kurum olması da onu diğer kurumlardan ayrı tutmaktadır (Karlı, 2019). Aile ile ilgili kavram ve kuramların ele alınması bu araştırma kapsamında sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi açısından elzemdir. Tarihsel süreçlerdeki toplumsal değişimler aile kurumunun yapısını değiştirse de aile yapısı tamamıyla terk edilmemiş, yalnızca yeni aile yapıları eklenerek aile kavramı çeşitlendirilmiştir (Karlı, 2019). Yapısal özelliklerine göre aile kavramı geleneksel modern ve post modern olmak üzere üç kategoride incelenebilir:

- Geleneksel Aile Yapısı, birden fazla kuşağın bir arada yaşamasıyla oluşan bir yapıdır. Geleneksel aile tipi, geleneksel özellikleri içinde barındıran toplumlarda kendini göstermektedir ve daha çok ekonomik amacıyla ön plana çıkmaktadır. Bu aile yapısı ile dayanışmacı, akraba ilişkileri güçlü ve birçok işlevi içinde barındıran bir görüntü akla gelmektedir. Baba, bahsedilen aile yapısında önemli bir roldedir ve ailenin geçiminden sorumlu lider kişidir (Tezcan, 2010).

- Modern Çekirdek Aile Yapısı, sanayileşmiş toplumlarda görülmektedir. Bu aile tipi ekonomik ve coğrafi açıdan yer değiştirme esnekliğine sahip olup aile üyeleri var olan statülerini, becerileri ve yetenekleri aracılığıyla kazanırlar. Modern çekirdek ailede kadının iş yaşamına girmesi ile aile içi ilişkiler ve rollerde değişimler meydana gelmiştir. Ataerkil yapıdaki baba üstünlüğü kaybolmuş ve anne, erkek ile aynı seviyeye gelmiştir. Yaşanan bu değişimden çocuklar da etkilenmiş ve anne, rolünü çoğunlukla bakıcı, kreş gibi başka kurum ve şahıslara yönlendirmiştir (Gümüş, 1993).

- Post Modern Aile Yapısı, aile çeşitliliğini benimseyerek her bireyin aynı kalıplar içerisinde değerlendirilmemesini savunur. Postmodern aile, toplumsal değer yargılarını belirleyici bir kıstas olarak almaktan vazgeçip aile biçimleri ve cinsel hayattaki çeşitliliklerin özendirilmesini benimser (Giddens, 2012).

Sistem teorisine göre aile, karşılıklı ilişkileri olan çeşitli bağları olan, bireysel ve aile bütünü bağlamında gereksinimlerin giderilmesi için stratejileri olan bireylerden oluşan karmaşık birimler bütünüdür (Bowen, 1978; Bertalanffy, 1968). Bu tanımdan hareketle COVID 19 pandemisi ile meydana gelen değişimler hem aile sisteminde yer alan bireylerin rol ve sorumluluklarında yeniden yapılanmalara yol açmış ve böylece aile sisteminin değişmesine hem de değişen aile sisteminin içinde yer alan bireylerin bu değişimlerden etkilenmesine sebep olmuştur. Birey ve ailelere ekolojik sistemler teorisi perspektifi ile yaklaşan Bronfenbrenner'e göre (1979) bireyler, çevresindeki çoklu sistemlerle daima bir etkileşim halindedir. Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı, bağlamında incelendiğinde aileyi saran çoklu sistemler, COVID 19 pandemisi döneminde büyük oranda etkilenmiş ve kaçınılmaz olarak aile içi ilişkiler bu durum neticesinde yeniden şekillenmiştir. Bunu mikrosistem, mezosistem ve makro sistem bağlamında incelendiğinde mikrosistem düzeyinde, sosyal ilişkiler ve eğitim rutinleri ev ortamına taşınırken çocuk ebeveyn arası etkileşimler artmış; mezosistem düzeyinde, iş yaşam dengesinin kurulması güçleşerek ev ve iş ortamı etkileşimi keskin bir biçimde değişmiş; makrosistem düzeyinde ise derin bir biçimde hissedilen toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri daha görünür bir hal almıştır (Albrecht & Hill, 2022; Raffa, Heerman, Lampkin, Perrin, Flower, Delamater, Yin, Rothman, & Sanders, 2023).

Bahsedilen tüm aile modellerinde, aileyi ve modeli oluşturan ailedeki bireylerdir ve her aile bireyinin kendine ait rolleri bulunmaktadır. İnsan yaşamı itibarıyla rol kavramı ilk olarak aile içinde kullanılmıştır. Anne, baba, eş ve çocuk olmak bu rollerin başlıcalarıdır (Eken, 2005). Aile içi rol ve sorumluluklar, kültürel değerler ve toplumsal normlar ışığında şekil alır. Bunlar genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Çelik & Çak, 2021; Medina, Aguirre, Montecel, Pacheco, Paredes-Aguirre, 2021; Ross Schneider, Muñeton-Castaño, Caldas, Boskey, 2021; Zoch, Bächmann, Vicari, 2021):

Ebeveynlik rolü: Ebeveynler, çocuklardan sorumlu yetişkinlerdir. Bu sorumluluk çocuğun gelişiminin fiziksel, duygusal ve sosyal olarak sağlanmasını içerir. Çocuğun eğitim süreci, sağlık durumunun takibi, bakımı, yine söz konusu sorumluluklar arasında yer almaktadır.

Ekonomik sorumluluklar: Ailenin ekonomik olarak geçindirilmesi, bütçe planlamasının yapılması, ev içi gelirin yönetilmesi yetişkin aile üyeleri arasında yerine getirilmesi gereken ekonomik sorumluluklardır.

Ev işleri: Günlük yaşamın sürdürülebilmesi için aile içinde evin günlük işlerinin paylaşımı önemlidir. Yemek ve temizlik yapma, alışveriş süreçlerini planlama gibi işler bu kapsamdadır.

Psikolojik destek: Aile üyeleri, bir arada yaşayan küçük insan toplulukları olmanın ötesinde birbirlerine psiko sosyal destek mekanizması geliştirmekten sorumludur. Bu rol ve işlev bilhassa kriz anlarında belirginleşmektedir. Bu, aile içi dayanışmayı güçlendirmektedir.

Aileyi ve aile içi rol ve sorumlulukları incelediğimizde toplumsal cinsiyet rolleri araştırmaları açısından Parsons'ın yapısal işlevselci yaklaşımı dikkat çekmektedir. Parsons, erkeğin araçsal bir yönü olduğunu, kadının ise dışavurumcu bir rolü üstlendiğini ileri sürer. Ailede erkeğin eve para akışı sağlayan kişi olması sebebiyle araçsal rolde, kadının ise evin ve çocukların sorumluluklarıyla ilgilenmesi sebebiyle dışavurumcu bir rolde olduğunu belirtir (Parsons & Bales, 1955). Rol kavramı için ortaya çıkan toplumsal teorilerin odak noktasında Parsons işlevselciliği bulunmaktadır. Kadın ve erkeğin sosyal rollerinin biyolojik cinsiyet rolleriyle açıklanması, "çalışma rolü" dâhil edildiğinde özellikle feminist yaklaşımlar tarafından eleştirilmektedir. Kadına aile içindeki atfedilen dışavurumcu roller kamusal alana da yansımaktadır (Eken, 2005).

Yukarıda yer almakta olan yapısal özelliklerine göre aile türleri ve kuramsal bakış açıları göstermektedir ki makro değişimler bağlamında aile kavramı tarih boyunca yeniden tanımlanmakta ve dönüşmektedir. COVID-19 pandemisi ve esnek çalışma sisteminin yaygınlaşması da aileyi etkileyen bir değişim faktörüdür. Öyle ki Yiğit'e göre (2021) aile sorumlulukları ve iş yükü çatışması bu dönemde artış göstermiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet ayrımcılığı aile içinde derinleşmiştir (Akkan & Kesici, 2021).

Aileyi ve aile içi rol ve sorumlulukları inceledikten sonra çalışma örnekleme kapsamında çocuğu olan katılımcılarla görüşüldüğü göz önüne alındığında ebeveynlik rollerini açıklamak yerinde olacaktır. Kısaca ebeveynlerin çocuklara karşı üstlendikleri görevler olarak tanımlanabilecek olan ebeveynlik rolleri çocuğun gelişimini bütüncül şekilde (fiziki, psikolojik, sosyal, bilişsel vb. alanları içererek) desteklemeyi gerektirir. COVID 19 pandemisi süreci insana dair birçok alanı etkilediği gibi ebeveynlik rol ve sorumluluklarında da etkisini göstermiş olup başlıca ebeveynlik rol ve sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir (Cluver, Lachman, Sherr, Wessels, Krug, Rakotomalala, & McDonald, 2020; Küçüker & Yıldız, 2021; Prime, Wade, & Browne, 2020; Yavorsky, Qian, & Sargent, 2021; Perry, Aronson, & Pescosolido, 2020):

Bakım Sağlama: Ebeveynler, çocuğun fiziki olarak sağlık, bakım ve güvenlik ihtiyaçlarını temin etmekten sorumludur. Bu bağlamda pandemi sürecinde ebeveynlerin çocukların hijyen ve sağlık konusunda rehberlik etmede ve bu konuda alınan önlemlere adapte olabilmelerinde ekstra olarak çabaladıkları söylenebilir.

Eğitim: Ebeveynler, çocuğun fiziki akademik ve sosyal açıdan eğitilmesinden sorumludur. Pandemi süreciyle geçiş yapılan uzaktan eğitim sistemiyle ebeveynlerin bu rollerinde artış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle anneler, tedbirler nedeniyle fiziki olarak okula devam edemeyen çocukların uzaktan eğitilmesinde yoğun şekilde destek vermek durumunda kalmış olup yapılan çalışmalar annelerin bu durumdan dolayı yoğun stres yaşadıklarını göstermektedir.

Duygusal Destek: Ebeveynler sağlamakla yükümlü oldukları duygusal destekle çocukların duygusal ihtiyaçlarına cevap verirler. Uygun şekilde sağlanan duygusal destek sayesinde çocukların güven duygusu ve başa çıkma becerileri olumlu olarak gelişir. Pandemi sürecindeki izolasyon ve belirsizlik çocukların stres seviyesini arttırdığından ebeveynler, çocuklarda başa çıkma becerilerinde desteklerini arttırarak duygusal destek rolünü daha fazla üstlenmiştir.

Disiplin ve Sınır: Ebeveynler, çocuğun sosyal normlar çerçevesinde davranış sınırlarını ve sorumluluk bilincini geliştirmeyi öğretmekle sorumludur. Bu rol ve sorumluluk çocuğun sağlıklı bir şekilde sosyalleşmesi ve öz disiplin becerisi kazanması açısından önemlidir. Pandemi sürecinde zamanın neredeyse tamamının evde geçirilmesi sebebiyle ebeveynler bu rollerini yeniden değerlendirmek zorunda kalmış olup ekran süresinin artması gibi konuların gündeme gelmesi gibi örnekler sebebiyle yaşanan zorluklarda artış söz konusu olmuştur.

Ekonomik Sorumluluklar: Ebeveynler, çocuğun ekonomik ihtiyaçlarını temin etmekten sorumludur. Çocuğa ekonomik güvence sağlamak yalnızca fiziki bir anlam içermemektedir. Aynı zamanda birçok erişim fırsatına da imkân sağlayarak çocuğun gelişimine çok boyutlu bir katkı sağlar. Pandemi sürecinde ekonomik alanda yaşanan zorluklar (gelirin azalması, iş kaybı vb). bu sorumluluklarla ilgili problemlere yol açmıştır.

Pandemi döneminde; yukarıda bahsedildiği üzere aile kurumunu etkileyen birtakım zorluklar, fiziksel riskler, birey ve toplumu etkileyen ruhsal riskler gibi çeşitli riskler meydana gelmiştir (Zeybek, Bozkurt ve Aşkın, 2020). Bu dönemde küresel anlamda en çok etkilendiği söylenebilecek grup olan aile, büyük değişimlere maruz kalmıştır. Covid-19 pandemisinin getirdiği fiziksel, psikolojik, ekonomik ve toplumsal değişimler; mezzo düzeyde aile kurumunda, mikro düzeyde ise aile içi bireylerin hayat tarzlarında birçok değişiklik yaratmıştır. Önceleri özel alan olan evler, izolasyon ile birlikte kamusal alana dönüşmüştür. Evler aynı zamanda işyeri, okul ve sosyal alan vazifesini üstlenmiştir (Poyrazlı & Can, 2020).

Ekonomik ve sosyal uzantılarının bulunması bağlamında Covid 19 salgınından önemli ölçüde etkilenen bir diğer alan çalışma hayatıdır. Salgının yayılma riskini azaltmak veya bitirmek amacıyla yapılan düzenlemeler, çalışma hayatını da kapsayan bir dizi önlemleri gerekli kılmıştır. Covid-19 salgınının bulaşma oranını azaltmak ve/veya bitirebilmek için çalışma hayatında da çeşitli koruyucu önlemlerin alınması gerekmiştir. Bu nedenle Türkiye’de çalışma yerlerinde Covid-19 virüsünün bulaşma oranını azaltmak ve önlemek amacıyla farklı çalışma modelleri uygulanmıştır. Bu düzenlemelerden biri de esnek çalışma modelidir. Esnek çalışma modeli, çalışanın ev ortamında ve herhangi bir iletişim aracıyla çalışmasını gerçekleştirdiği bir faaliyet olarak adlandırılmaktadır (Turna ve Usta, 2021). Esnek çalışma modeli, daha önce kamu çalışanlarının deneyimlemediği bir modeldir. Türkiye’de Covid-19 pandemisinden dolayı alınan önlemler dâhilinde kamu çalışanlarının çalışma koşullarında ivedi bir düzenleme yapılması söz konusu olmuştur. Durumun önemi ve aciliyeti sebebiyle kamu personellerinin çalışma koşullarında ve yöntemlerinde esnekliğe gidilmesi söz konusu olmuş. 22 Mart 2020 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan: 2020/4 sayılı “Covid-19 ile Mücadele Kapsamında Kamu Çalışanlarına Yönelik İlave Tedbirler” konulu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile kamu kurumlarında esnek çalışmaya ilişkin düzenlemeler getirilmiştir (T. C. Resmi Gazete, 2020). Bu model insanların bir nevi rahat bir nefes almaları, evde dinlenmeleri veya sosyalleşmeleri adına büyük fayda sağlamıştır. Sosyal bir varlık olan insanın sosyal ihtiyaçları vardır ve yoğun iş temposunda bazen bu ihtiyaçlarını giderememektedir. Bu da insanın işine olan motivasyonunu ve verimliliğini kötü anlamda etkileyebilmektedir. Evden çalışıp çocuklarıyla daha fazla vakit geçirme imkânına sahip olan ebeveynler, bu çalışma modelinden memnun olduklarını da ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra evden çalışıp aynı zamanda evin işleriyle ve çocukların sorumluluklarıyla ilgilenmek zorunda kalan ebeveynler, bu iş yükünden dolayı yorulabilmekte ve işlerine gereken özveriye ve motivasyonu sağlayamamaktadır (Akbaş Tuna ve Türkmendağ, 2020). İnternetin yavaşlaması, kalitesi veya elektrik kesintisi gibi teknik sıkıntılar da çalışanların iş konsantrasyonunu bozmaktadır (Kavi ve Koçak, 2010). Görüldüğü üzere esnek çalışma modelinin avantajları olduğu gibi dezavantajları da bulunduğu ifade edilmektedir. Esnek çalışma yöntemi hakkında yapılan eleştiriler incelendiğinde çalışanları olumsuz etkileyebilecek olan sosyal izolasyon konusu gündeme gelmektedir. Çalışanların iş arkadaşlarıyla ilişki ve iletişim eksikliği sebebiyle meydana gelen sosyal izolasyon, çalışanlarda hayal kırıklığı yaratabilmekte ve mesleki açıdan da izole olmalarına neden olabilmektedir.

YÖNTEM

Araştırma verileri, nitel yöntemler esas alınarak yapılandırılmıştır. Hammersley (2013)’e göre nitel araştırma, “verilerin sayısal olarak değil, sözel ya da yazılı biçimde toplandığı, analiz edildiği ve

yorumlandığı bir süreçtir". Bu kısımda araştırmanın yöntemi, veri toplama tekniği, veri toplama süreci, grubu, analizi ve saha araştırması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Nitel araştırma yöntemi, bir problemin veya olgunun ayrıntılı olarak araştırılması amacıyla kullanılır. Nitel araştırmalarda, ayrıntıların ortaya çıkarılması amacıyla nitel araştırmanın içeriğindeki zor saptanabilen değişkenler incelenir (Tekindal ve Ark. 2021). Nitel araştırma farklı ve geniş sonuç yelpazesi sağlayan bir yöntemdir (Başkale, 2016). Bu çalışma, Covid-19 pandemi dönemiyle birlikte yaygınlığı hızlı bir ivmeyle artan esnek çalışma modelinin bu sistemle çalışan bireylerin aile içi rol ve sorumlulukları ile ilgili kişisel deneyimlerini, hikayelerini ve perspektiflerini anlamaya yönelik bir araştırma olduğundan çalışma, nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, yapısı gereği sınırlamalar içeren nicel yöntemlerin sınırlarını aşan ve bu sayede insan davranışlarının ve sosyal olguların karmaşıklığını gösterebilen için güçlü bir araçtır (Merriam, 2009). Bu araştırma, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri tespit etmeyi ve bu değişimlerin aile içi ilişkiler ile bireylerin genel yaşam kalitesi üzerindeki sonuçlarını değerlendirmeyi hedeflenmektedir. Dolayısıyla bu hedefe ulaşmak için nicel yöntemlerin kullanılması öznel ve psikososyal süreçlerin göz ardı edilmesine sebep olabilir. Bu karmaşık sürecin sayısal verilere indirgenmesi rol ve sorumluluk değişimini anlamada yetersiz kalacaktır. Katılımcıların yaşanan değişimi ifade edebilmesi ve karmaşık dinamikleri yakalayabilmeleri nicel yöntemlerle sınırlanma riski taşımaktadır. Ayrıca derinlemesine ve bağlama duyarlı bir analiz yapma motivasyonu bu araştırmayı nitel olarak ele almayı gerekli kılmıştır. Nitel araştırma, dünyayı ve insan davranışlarını anlamlandırmada kritik bir perspektif ile yaklaşan bir yöntem olması açısından sosyal fenomenlerin bağlamsal olarak ne biçimde şekillendiğini ortaya çıkarma noktasında önemli bir araçtır (Hammersley, 2013). Konunun derinlemesine anlaşılabilmesi için bu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırmada fenomenolojik desen temel alınmıştır. Fenomenoloji, bir fenomenin bireylerce ne şekilde deneyimlendiğini ve söz konusu deneyimin bireylerin anlam dünyasındaki yerini tasvir etmeyi amaçlar; analiz süreci, verilerin transkribe edilmesi ile başlar, beklentilerden ve öngörülerden bağımsız bir biçimde katılımcın deneyimleri üzerine detaylı betimlemeler ile söz konusu deneyimlerin özü ortaya koyulmaya çalışılır (Van Manen, 2016). Fenomenolojik desen sayesinde, araştırmacı katılımcıların perspektiflerini anlayarak onların dünyasını keşfetme imkanı bulur (Moustakas, 1994). Bu teknik, subjektif ve kompleks deneyimlerin incelenmesinde etkili bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri detaylı olarak incelemek; aile kurumuna fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik etkilerini gösteren bulgular elde etmektir. Araştırma, katılımcıların bu süreçte yaşadıkları deneyimlerin anlamlarını ve bu deneyimlerin aile dinamikleri üzerindeki etkilerini keşfetmeyi amaç edinerek tasarlanmıştır. Bu gerekçe ile fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Bu desenin; araştırmada bütünlük sağlanması ve veri zenginliği açısından önemini vurgulamak gerekir. Fenomenolojik desen temel alınarak sürdürülen çalışmalar sayesinde, katılımcıların olaylara dair algılarının ne olduğunu derinlemesine anlayabilmek olanaklı hale gelir. Bu çalışmada da temel amaç doğrultusunda COVID-19 ile yaygınlaşan esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklara etkisinin çok yönlü olarak keşfedilebilmesi için söz konusu desen kullanılmıştır. Katılımcıların benzersiz ve karmaşık olan öznel deneyimlerini kavrayabilmek açısından bu desenin kullanılması uygun bulunmuştur.

Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örneklemini, İstanbul'da yaşayan, aktif olarak yerel yönetimlerde çalışan 10'u kadın 12'si erkek olmak üzere 22 evli ve çocuklu kişiler oluşturmaktadır. Araştırmanın 22. kişide sonlandırılmasının sebebi doyma noktasına ulaşmış olmasıdır. Bu çalışmada, amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan örnekleme yöntemlerinden biri olan amaçlı örnekleme yöntemi, sınırlı kaynaklardan en etkili verimi alabilmek için bilgili kaynakların tespit edilmesi ve seçilmesini kapsar. Bu yöntemde çalışmanın konusuyla ilişkili bir katılımcı adayı belirlenmekte ve bu kişi aracılığı ile diğer katılımcılara ulaşılmaktadır. Bu süreç ise zorunlu bir tekrara neden olmaktadır ve bu sayede örneklem büyümektedir. Örneklemin katlanarak büyümesi ise "kartopu etkisi" olarak ifade edilmektedir (Yağar ve Dökme, 2018).

Uygun bir veri seti elde edebilmek uygun katılımcıların varlığı ile mümkün olabilmektedir. Bu sebepten soruları yanıtlayabilecek elverişli kişilerin seçilmesi önemlidir (Patton, 2015: 273). Öyle ki çalışmada bu gereklilik göz önünde bulundurularak örneklem grubu uygun bilgi ve deneyime sahip kişilerden oluşmuştur. Görüşmeler yüz yüze yapılmış olup verilerin toplanma süreci ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Seçilen ilk katılımcının bilgi ve deneyim düzeyi araştırmanın sağlam temellere oturtulabilmesi, doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşması için büyük önem taşımaktadır (Kumar, 2019). İlave olarak, ilk seçilen katılımcının sosyal ağının geniş olması, diğer katılımcılara ulaşabilmek açısından kritiktir (Faugier & Sargeant, 1997). Neticede, etkili ve güvenilir bir anahtar kişi seçimi yapmak başarılı bir kartopu örnekleme için gereklidir (Biernacki & Waldorf, 1981). Tüm bu nitelikler gözetilerek belirlenen kriterlere uygun (söz konusu ilçe belediyesinde çalışıyor olmak, evli olmak ve ebeveyn olmak) bir anahtar kişi seçilerek hedeflenen örneklem kitlesine erişilmiştir. Katılımcılara ait demografik özellikler şu şekildedir: Görüşülen katılımcıların en küçüğü 36 yaşında ve en büyüğü 53 yaşındadır. Katılımcıların yaş ortalamaları ise 43'tür. Katılımcıların evlilik süresi en az 7 yıl, en çok 28 yıldır. Katılımcıların evlilik süresi yaklaşık olarak ortalama 18 yıldır. En çok çocuğa sahip olan katılımcının 4 çocuğu, en az çocuğa sahip olan katılımcının 1 çocuğu vardır. Katılımcıların çocuklarının yaş ortalaması ise 11'dir. Katılımcıların demografik bilgilerinin ve kodlarının yer aldığı katılımcı kodları tablosu Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 Katılımcı kodları

KOD	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	EVLİLİK SÜRESİ	ÇOCUK SAYISI	ÇOCUKLARININ YAŞLARI
G1	Erkek	47	Lisans	18 yıl	2	6,16
G2	Erkek	38	Lise	13 yıl	2	4,9
G3	Erkek	41	Lisans	10	2	4,8
G4	Erkek	39	Lisans	12 yıl	2	10,12
G5	Erkek	45	Lisans	14 yıl	2	7,11
G6	Erkek	44	Lisans	9 yıl	3	0,4,7
G7	Kadın	42	Yüksek Lisans	18 yıl	1	13
G8	Kadın	36	Lisans	13 yıl	3	4,8,12
G9	Kadın	45	Ön Lisans	10 yıl	2	5,8
G10	Kadın	46	Lise	23 yıl	2	15,21
G11	Kadın	37	Yüksek Lisans	7 yıl	1	6
G12	Erkek	46	Lisans	21 yıl	3	5,15,19
G13	Kadın	47	Ön Lisans	25 yıl	3	16,16,24
G14	Erkek	40	Ön Lisans	14 yıl	2	3,8
G15	Erkek	51	Ortaokul	18 yıl	2	3,4
G16	Kadın	42	Lise	7 yıl	1	13
G17	Kadın	38	Ön Lisans	7 yıl	1	5
G18	Erkek	45	Lisans	16 yıl	2	12,14
G19	Erkek	43	Lisans	16 yıl	4	5,9,13,15
G20	Kadın	53	Ön Lisans	28 yıl	2	22,27
G21	Erkek	49	Lise	20 yıl	1	18
G22	Kadın	45	Lisans	21 yıl	2	10,19

Araştırmanın Veri Oluşturma Süreci

Veri oluşturma sürecinde kapsamlı ve olguyu yansıtıcı veriler elde edilmesi amaçlanmış olup sorular bu bağlamda hazırlanmıştır. Fenomenolojik bir bakış açısıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Söz konusu yöntem, doğası gereği araştırmacının hem belli bir alanda soru sormasını aynı zamanda katılımcıların yanıtları doğrultusunda esnek olmasını sağlar (Creswell, 2013).Yapılandırılmış görüşme, hem katılımcıyı hem araştırmacıyı belli kalıpların içine sokarak bir sınırlamanın meydana gelmesine sebebiyet verir. Araştırmanın amacı, yöntemi ve deseni göz önüne alındığında yapılandırılmış görüşme yöntemine kıyasla esneklik sağlayan yarı yapılandırılmış görüşmenin kullanılması adaha uygun bulunmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme, katılımcıların yaşamındaki farklı deneyimlerin ve değerli bilgilerin ortaya çıkarılmasında daha özgür bir seçenek olarak görüldüğünden çalışmada tercih edilmiştir.

Veri Toplama Araçları:

Bu araştırmaya katılan bireylerle derinlemesine mülakat yöntemi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme, araştırmacının; araştırmanın amacı ve kapsamına uygun olarak araştırılan konuyu tamamen kapsayan, daha çok yarı yapılandırılmış açık uçlu soruların sorulduğu birebir görüşmeyle bilgi toplanması için kullanılan bir tekniktir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yapılandırılmış görüşme tekniğine göre daha esnektir (Smith, 2003, akt.;Kurt A. A. (Ed.), 2013:104). Araştırmacı karşısındaki bireyin duygularını, bakış açısını ve yaşantılarını görüşme yoluyla birincil kaynaktan elde eder (Tekin, 2006).

Araştırmanın amaçlarına ve sorularına uygun olarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında 9 adet sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu, katılımcılardan yanıtlaması beklenen ana soruları ve gerektiğinde katılımcılara yöneltililebilecek ve derinlemesine bilgi almak amacıyla kullanılabilir alt soruları içermektedir. Formun bu şekilde hazırlanmış olması standart bir şekil özelliği sağlaması ve katılımcılara yanıt vermeleri için özgür bir alan imkanı sunması açısından önemlidir (Eatough, V., & Smith, J. A, 2017).Görüşme formu geliştirilirken alanyazın incelenmiş ve benzer araştırmalarda kullanılan sorular taranmıştır. Formun geçerliliği bu yolla sağlanmıştır.

Uygulama Süreci

Araştırma, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 2022/08 sayılı etik kurul onayı ile etik açıdan uygun bulunduktan sonra katılımcılarla görüşülmeye başlanmıştır. Araştırma verileri, 21.01.2022 - 01.02.2022 tarih aralığında, benimsenen yöntemine uygun şekilde toplanmıştır. Yöntem kısmında da da yer verildiği üzere nitel olarak tasarlanan bu araştırma ile nitel bir veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile COVID 19 pandemisinde yerel yönetimlerde esnek çalışma modeli ile çalışan kişilerin aile içi rolleri ve sorumluluklarında değişiklik olup olmadığına dair görüşleri ve deneyimleri incelenmiştir. Bu çalışma için katılımcılara gönüllü bilgi onam formu hakkında bilgi verilmiş ve bu formu onaylayan 22 katılımcıyla görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Veriler, demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Bu araştırmada; katılımcıların demografik özelliklerini ölçümlemek için demografik bilgi formu kapsamında (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, evlilik süresi, çocuk sayısı ve çocukların yaşları) 6 adet soru; pandemi döneminde yaşadıkları durumlar, esnek çalışma modelinin avantaj-dezavantajları, aile içi rol ve sorumluluklarındaki değişimlerle ilgili görüşlerine ulaşabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu kapsamında 9 adet soru sorulmuştur. Sorular şu üç tema etrafında şekillendirilmiştir: Covid-19 pandemisinin aile kurumuna fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik etkileri, katılımcıların aile içi rol ve sorumlulukları hakkındaki görüşleri, esnek çalışma modeli hakkında görüşler ve esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklara etkisi. Görüşmenin akışına göre ek sorular ile görüşmenin akışı değiştirilip katılımcının cevaplarının detaylandırılması sağlanmıştır (Yalçın, 2006). Veri olarak kullanılan tüm görüşmeler araştırma bütünlüğü ve geçerliliği için etik uygunluk çerçevesinde ve katılımcıların gizliliğini koruyacak şekilde güvenli bir biçimde elektronik olarak saklanmış olup elde edilen bilgiler mahremiyete uygun şekilde işlenmiş ve sunulmuştur.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada katılımcıların sosyo-demografik verilerini analiz etmek için MAXQDA programı kullanılmıştır. Aynı zamanda çalışmada görüşmeler sonrasında elde edilen verilerin hangi kavramlar ve temalar altında düzenleneceğini araştırmacılar belirlemiştir. Araştırmacılar görüşmelerden elde edilen veriler bilgisayar ortamında deşifre edilerek her katılımcıya bir kod vermiştir. Araştırmaya katılan 22 katılımcının 12'si erkek ve 10'u kadın olup katılımcılara görüşülme sırası, yaşı ve cinsiyetleri esas alınarak kodlar verilmiştir. Örneğin, ilk görüşülen 47 yaşındaki erkek katılımcıya (G1,47,E) kodu verilmiştir.

Nitel araştırma, genellikle katılımcı tecrübelerini ve anlam dünyalarını odağa almaktadır.Öznel deneyimlerin nitel araştırmalar kapsamındabilimsel bir yöntemle ele alınması elzemdir. Bu gerekçeler göz önüne alındığında elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, nitel araştırmalardasıklıkla kullanılan bir analiz yöntemi olup temaların tespit edilerek

bulgulara yer alan verilerin kategorize edilmesini, bu sayede sonuca ulaşılmasını sağlar (Elo & Kyngäs, 2008). Katılımcılardan elde edilen farklı ve öznel verilerin nesnel bir biçimde kategorik olarak temalar etrafında incelenmesi açısından bu teknik tercih edilmiştir. Bu analiz yöntemi, yöntemin esaslarına uygun şekilde takip edilmesi gereken adımlar göz önüne alınarak şu sırayla gerçekleştirilmiştir (Giorgi, 2009; Moustakas, 1994; Smith, Flowers, & Larkin, 2009; Creswell, 2016; Van Manen, 2016): Yapılan görüşmeler yazıya dökülerek oluşturulan transkriptler, tekrar tekrar okunmuş olup katılımcıların deneyimleri ile ilgili ana temalar belirlenmiştir. Bu aşamada, görüşmecilerin sıklıkla vurguladıkları ifadelerde yer alan önemli kavramlar ve temalar not edilmiştir. Kodlama ile elde edilen veriler belli temalar etrafında toplanmıştır. Söz konusu temalar, katılımcıların yaşam deneyimlerini ve bu deneyimlerin anlamlarını daha iyi anlamak için kullanılmıştır. Belirlenen temalar aracılığıyla katılımcıların fenomeni deneyimleme özlerini yakalayabilmek için derinlemesine incelenmiştir. Mevcut temaların her birinin altında yatan anlamlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Temalar, katılımcıların yaşantılarını yapısal ve metinsel olarak bireysel ve genel düzeyde betimlenmiştir. Son aşama olarak, mevcut temalar ve betimlemeler, araştırmanın amaçları göz önüne alınarak yorumlanmış ve fenomenin katılımcılardaki etkileri ortaya konmuştur. Ayrıca elde edilen bulgular, alanyazındaki diğer çalışmalarla desteklenerek araştırmanın daha geniş bir bağlamda ele alınması sağlanmıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerden veri analizi ile ulaşılan bulgulara yer verilmektedir. Veri analizi sonucunda yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların konu ve amaçları kapsamında üç tema belirlenmiş olup belirlenen üç temanın bulguları da bu bölümde bahsedilecektir.

1. Covid-19 Pandemisinin Aile Kurumuna Fizyolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Etkileri

“Pandemi dönemi sizi ve ailenizi ne şekilde etkiledi?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların büyük bir kısmı sosyal izolasyondan, korkudan, sağlık sorunlarından ve çocuklarının eğitimden geri kalmaları sebebiyle yaşadıkları endişelerden bahsetmişlerdir: *“Tabii ki olumsuz yönleri çok fazla. Dediğim gibi başlardaki belirsizlikler, ister istemez bir korunma içgüdüsüyle hem yakın çevremizle iletişimimizi korunma adı altında kopardık hem de o korunmayla beraber biraz daha bireyselleşmeye başladık. İster istemez kopukluklar oluşmaya başladı. İşte herkes kendince; öbürünün dersi var bilgisayar başında, diğer çocuk dersi var bilgisayar başında, biz ebeveynler çalışıyoruz yoğunuz işte ev hanımıyız bir taraftan ev işlerini götürmeye çalışıyoruz derken normal süreçten daha kopuk bir süreç oldu. Herkesin bireysel bir dünyası oldu gibi oldu. Çünkü zaman kavramları birbirine uymamaya başladı. İşte ders saatleri, ödev saatleri... Bir düzen olmayınca ister istemez her şey birbirine geçti.”* (G10,46,K)

Katılımcıların bazıları ise hiçbir problem yaşamadığını ve pandeminin avantajlı bir durum olduğunu belirtmiştir: *“Etkilenmedik, evde durduk. Daha farklı şeyler düşündük. Ailenin, evde yaşamının önemini anladık. Yani, güzeldi.”* (G7,42,K)

Bir katılımcı (G12,46,E), aile içi rollerin ve tüketim alışkanlıklarının değişime uğradığını, özellikle çocuklarda internet kültürünü benimseme oranının arttığını ifade etmiştir: *“... Biraz daha ev içi otorite arttı. Veya tam tersi otoritenin zayıfladığı zamanlar oldu. Esneklikler oldu. Aile içindeki bazı davranışların değişkenlik göstermiş olması. Ebeveyn ile çocukların arasındaki ilişkiler değişiklik göstermeye başladı. İstekler arzular, harcamalar dahi evdeki nasıl diyeyim, tüketim, tüketimde dahi değişiklikler söz konusu olmaya başladı. Mesela bizim evde böyle abur cubur şeyler çok fazla sınırlı sayıda tüketilirken bu pandemi sürecinde beklenin üzerinde harcamaya başladı. Tüketim çok olmaya başladı. Nasıl diyeyim. Tüketim farklılıkları oluşmaya başladı...Sosyal medya, internet ondan sonra bu Netflix gibi diğer bu BluTv gibi TV programlarının evde kullanılmaya başlaması arttı. Çünkü sürekli insanlar evde ne yapıyor sosyal medyanın haricinde film izlemeye başlıyor. Küçük çocuklar dahi bu sefer sosyal medya uygulamalarına yöneliyorlar. Bu çocuk programları oluyor Youtube’da falan görüyorsunuzdur. Saçma sapan. Bu da çocukların kelime haznelerini bile değiştirdi. Konuşmaları çocukların o YouTube’da aldığı şeye göre şekillenmeye başladı söylemleri. Olumlu olumsuz yönde bunlar değişkenlik gösteriyor.”*

“Pandemi döneminde hiç psikolojik ve/veya fizyolojik zorlanma yaşadınız mı? Bu durum aile içi ilişkilerinize nasıl yansdı?” sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların psikolojik zorlanmaları fizyolojik zorlanmalara oranla daha çok yaşamış oldukları görülmektedir. Genel olarak

Covid-19 pandemisinin getirdiği kısıtlamalar insanların uzun süre evlerinde kapalı kalmalarına, başka insanlarla sosyalleşememelerine, aile içinde gerginliklere ve tartışmalara yol açabilmektedir. Yaşanan psikolojik zorlanmalarda çocukların da büyük oranda etkilendiklerini belirten katılımcılar, okula gidemeyen küçük yaşta çocukların evde kalması ve park/bahçe gibi oyun alanlarında vakit geçirememesi, yaşı daha büyük ve ergenlik çağındaki çocukların ise aile içi çatışmalar yaşamaları, televizyon/cep telefonu gibi teknolojik aletlere olan bağlılığın artması gibi sorunlar yaşadıklarını ifade etmektedir. Katılımcılardan biri (G9,45,K) durumu şu şekilde ifade etmiştir: *“Aynı evin içerisinde olduğunda pek iyi şeyler olmuyor, kavga etmeye başlıyorsun. Tartışmalar oluyor, çocuklar durmuyor mesela kısıtlama döneminde hepimiz evin içindediniz dışarı çıkma şansınız yok. Bu sefer çocuklar durmuyor. Canları sıkılınca aşağı bile inemiyorlar en fazla balkona çıkabildiler. Hele 1.5 ay çocukları hiç çıkarmadık, bir tek ben markete gidip geldim. Psikolojik olarak herkes çok etkilendi birbirinden. Çok yıprandık.”*

Katılımcıların bir kısmında ise hastalığa yakalanma korkusu, genel olarak tedirginlik ve stres hali görülmektedir. Kısıtlamalar nedeniyle evden/uzaktan çalışmak zorunda kalan anne babaların evde çocuklarıyla daha çok ilgilenmek ve vakit geçirmek durumunda kalmasının aile bağlarını bir ölçüde güçlendirdiği fakat çoğu zaman ebeveyn-çocuk ilişkisi için sorun olduğu ifade edilmiştir. Fizyolojik zorlanmalara da evde hareketsiz kalmak, kilo almak, metabolizma düzeninin bozulması ve hastalığın yarattığı yan etkiler örnek olarak verilmiştir. Bir katılımcı (G1,47,E) şöyle ifade etmiştir: *“Bunu zaten hissetmemek mümkün değil, yeni bir hastalık, bilinen bir şey değil. Sonuçları n’olacak? O belli değil. İşte bu hastalıklardan sonra ne gibi şeyler olur, kalıcı izler bırakabilir mi? Gelecek endişesi bizde de ister istemez bayağı bir oldu, olmadı diyemem. Yani, o açıdan olumsuz etkileri oldu...”*

Katılımcıların **“Pandemi döneminde aile üyelerinizden biri/birkaçı Covid-19 hastalığını geçirdi mi? Hastalıktan dolayı aile içi rol ve sorumlulukların dağılımında bir farklılık oldu mu?”** sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde, özellikle Covid-19 hastalığı yaşanan süreçte zorlandıklarını, hasta olmalarına rağmen ev içerisindeki sorumluluklarını mecburen devam ettirdiklerini belirtmişlerdir: *“Ben geçirdim 2 kere. Hastalığın kendisi zor. Biraz sancılı geçiyor süreç. En az 7-8 gününüz gidiyor. Bir de çocuk olunca daha da zor oluyor çünkü sorumluluklarımız var. Dinlenemiyor insan ister istemez. Maskemi takıp ev işine devam ettim. Çocukların sofrasını kurdum, ortalığı topladım, süpürdüm.”* (G8,36,K)

Bir katılımcı (G14,40,E) ise yaşadıkları hastalık sürecinin hayatında neleri değiştirdiğini ve aile içindeki roller değiştiğinde neler yaşandığına dair bilgi sahibi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Pandemiden önce düşünmüyordum. Bu ev sürecinden sonra düşünüyorum. Artık eşitiz. Yani eşit olmaya çalışıyorum. Pandemi farkına varmamı sağladı evde duran bir bayan gözünden ona göre bakmaya başladım.”*

2. Katılımcıların Aile İçi Rol ve Sorumlulukları Hakkındaki Görüşleri

Katılımcıların **“Aile içi rol ve sorumluluklarımızın dengeli bir şekilde dağıldığını düşünüyor musunuz? Neden?”** sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde, çoğu katılımcının aile içi rollerinin dengeli dağıldığı belirlenmiştir. Katılımcılardan biri (G19,43,E) düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: *“Evet, çünkü herkes elinden gelen her şeyi yapıyor eşim ve ben, herkes üzerine düşeni yapmaya çalışıyor. Fazlasını yapmaya çalışıyor. Onun için bir dengesizlik yok eşit olmasa bile herkes daha fazlasını yapmaya çalışıyor. Bu da iyi bir şey.”*

Aile içi rollerinin dengeli dağılmadığını düşünenlerin çoğu kadın katılımcılardır: *“Düşünmüyorum. Her şey benim sorumluluğumda çünkü. Eşimin daha fazla sorumluluk almasını isterdim tabi. İstiyorsun dile getiriyorsun ama olmuyor. Onda da ben kendimin hatalı olduğunu düşünüyorum. O benim suçumdu ben baştan her şeyi çok sahiplendiğim için ben yapayım benim kontrolümde olsun şeklinde yola çıktığım için süreç hayat devam ederken de o sorumlulukları paylaştıramıyorsun. Ama benim çocuklarım mesela ev işleri konusunda her zaman olmasa da ara sıra destek veriyor. Büyük oğlum evi süpürebiliyor mesela, küçüğü çamaşırları katlayabiliyor çorapları eşleştirebiliyor. Bunlar her zaman olan şeyler değil. Yani bütün evin yüzde yetmiş bende diyebilirim.”* (G22,45,K)

“Esnek çalışma modeli ile çalışmadan önce aile içinde rol ve sorumluluklarınız ne şekilde dağılmaktaydı?” sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde kadın katılımcıların sorumlulukları ile erkek katılımcıların sorumlulukları arasında farklılık bulunmaktadır. Çoğu kadın katılımcı pandemi

sonrası aile içi rol ve sorumluluklarda bir değişiklik olmadığını, öncesinde de kadın oldukları için evin çoğu yükünün onların üzerinde olduğunu, hatta çocukların uzaktan eğitim görmeleri sebebiyle sürekli evde olmalarının onların yükünü daha çok artırdığını belirtmiştir: *“Genelde benim sorumluluğum daha fazla eşime göre. Ben yönetiyorum diyeyim. Yemek konusunda destek alıyorum. Temizlik bende. Çocukların dersleriyle ilgileniyorum. Eşim çok fazla ilgilenmiyor o konuda. Eşim çocukların okula götürülmesiyle ilgileniyor, hasta oldukları zaman hastaneye götürüyor. Market alışverişinde ne alınacağını ben daha iyi bildiğim için ben ilgileniyorum.”* (G8,36,K)

Erkek katılımcıların verdiği cevaplarında benzerlik gösterdiği görülmektedir. Erkek katılımcılar eşlerine ellerinden geldiği kadar yardımcı olduklarını, Covid-19 pandemi dönemi öncesinde de kadınların ev içi sorumluluklarının daha fazla olduğunu ve pandemi döneminde çocukların eğitimlerine evde devam etmeleriyle eşlerinin sorumluluklarının daha da arttığını belirtmişlerdir. Çoğu erkek katılımcı, genelde market işlerini, evdeki tamir işlerini ve sofrayı kurup kaldırma gibi ufak işleri üstlendiğini söylerken; kadınlar genelde evin temizliği, çamaşır, bulaşık, yemek ve çocukların ödevleriyle ilgilenmek gibi konularda daha yoğun olduklarını ifade etmişlerdir: *“Yani orda, pandemi ile çok değişmedi. Sonuçta herkes görevini biliyordu. Evde birlikte hani, elimizden geldiğince yapmaya çalışıyorduk zaten. Genelde ben dışarıyla ilgili işleri, hani atıyorum markettir şudur budur. Eşim de ev işleriyle genelde o şekilde ilgileniyordu. Ben de evde dediğim gibi o da çalıştığı için gerektikçe ya da işte elimizden geldiğince yardımcı olmaya çalışıyorduk birbirimize hani her konuda. Ama dediğim gibi genelde dışarı işleri benim, ev işleri eşimin gibi denebilir.”* (G3,41,E)

3. Esnek Çalışma Modeli Hakkında Görüşler ve Esnek Çalışma Modelinin Aile İçi Rol ve Sorumluluklara Etkisi

Katılımcılara, **“Pandemi döneminde iş yeriniz ne gibi önlemler aldı? Alınan önlemlerin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?”** sorusu sorulduğunda işyerlerinde alınan önlemler için kadın ve erkek katılımcıların verdiği cevapların benzer olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çoğunun işyerlerinde alınan önlemlere yönelik verdiği cevaplarda, esnek çalışmanın uygulandığı, birden fazla kişinin aynı anda bulunabileceği mekanlarda (yemekhane, asansör, servisler vb.) mesafeye dikkat edildiği ve kişi sayısının kısıtlandığı, kafeteryaların kapatıldığı, ücretsiz maske ve dezenfektan temin edildiği, belirli aralıklarla uyarı maksadıyla anonsların yapıldığı, ofislere zaman zaman dezenfekte işlemi yapıldığı belirtilmektedir.

Katılımcıların bir kısmının (4 erkek ve 1 kadın katılımcının) alınan önlemleri kısmen yeterli bulduğu, daha fazla ve farklı önlemlerin alınabileceği düşüncesine sahip olduğu, alınan önlemleri yeterli görmediği belirlenmiştir. Bazı katılımcıların ise (4 kadın ve 2 erkek katılımcının) alınan önlemleri yetersiz bulduğu, alınan önlemlerin Covid-19 salgınına karşı yetersiz olduğu ve bu virüse karşı daha başarılı bir mücadele verilebileceği düşüncesine sahip olduğu belirlenmiştir. Bir katılımcı (G18,45,E) düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: *“Alınan önlemler yeterli değil. Daha kontrollü olunabilirdi daha esnek çalışılabilirdi, mesai saatleri düşebilirdi. Koordinasyon daha iyi sağlanabilirdi. Esnek çalışmada başka tercihler başka seçenekler sunulabilirdi.”*

Katılımcıların, **“Pandemi döneminde iş yerinizde uygulanan esnek çalışma yöntemi hakkında ne düşünüyorsunuz? Esnek çalışma modelinin avantajları ve dezavantajlarından bahseder misiniz?”** sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde, esnek çalışma modelini destekleyen katılımcılar bu modelin aile ile daha fazla vakit geçirmeye, Covid-19 virüsünün bulaşma ihtimalini azaltmasına, ayrıca iş yerinde sakin bir ortamın oluşmasına olanak sağladığını ifade etmişlerdir.

Esnek çalışma modelini desteklemeyen katılımcılar bu model ile iş yükünün arttığını, işlerin biriktiğini, işleyişinin aksadığını, çalışma hayatından uzaklaşıldığını ve işlerin yetişmediğini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı (G10,46,K) esnek çalışma modelinin dezavantajlarını şu şekilde belirtmiştir: *“Esnek çalışma yöntemi de çok sağlıklı olmadı. Şunun için olmadı; diğer önlemler alınmadığı için personel sayısı istenilen seviyede tutulamadı. Sürekli bir düşüş gösterdiği için çalışma esnekliği bozuldu. Yani günlük çalışma sayısı, çalıştırılacak memur sayısı tutturulamadığı için esnek çalışmada bir gün bir memur grubu çok çalışırken bir gün bir memur grubu daha az çalıştı. İş yükü eşit dağılmadı. Ya bizim birim açısından ıslak imzalı çalıştığımız için evden çalışma şansımız bu noktada çok yararlı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü biz sürekli vatandaşla birebir çalışması gereken bir işlem yaptığımız için evden çalışmanın bize çok bir faydası olmadı. Ama sağlık ve hijyen açısından biraz daha tehlikelerden uzak kalmamızı sağladı.”*

Katılımcıların yarıya yakını (5 kadın ve 3 erkek katılımcı), esnek çalışma modeli ile çalışmanın iş hayatından çok kendilerine zaman ayırmalarını sağladığını ve bu modeli standart çalışma modeline tercih edeceklerini belirtmiştir. Bir katılımcı (G5,45,E) düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *“Ederim tabii. Yani, dediğim gibi kişisel anlamda aileme vakit geçirme adına çok daha fazla zaman kalıyor. Yani, bazı işlerimiz evden de yapılabilir ama bazıları da yüz yüze yapıldığı için iş yerinde de çalışmak gerekiyor. O yüzden devam edilebilir yani. Esnek çalışma, olur. Aileyle vakit geçirme, kendine zaman kalma olayı. Bir de İstanbul yoğun, trafiği azaltma yönünden de iyi oluyor en azından. Çünkü günümüzün büyük bir çoğunluğu trafikte geçiyor zaten. Böyle bir artışı var. Trafikten yana da rahatlama oluyor. İş konusunda da dediğim gibi, bazı iş kollarında esnek çalışmanın bir zararı yok, daha iyi oluyor. Ama bazı iş kollarında yüz yüze çalışmak gerekebilir. Ama genel olarak tercih ederim.”*

Katılımcıların, **“İş yaşamınız boyunca esnek çalışma modeli ile çalışmayı tercih eder misiniz? Neden?”** sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların çoğu (7 erkek ve 5 kadın katılımcının) ise çalışma hayatı boyunca esnek çalışma modeli ile çalışmayı tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Katılımcılar, çalışma koşullarının esnek çalışma modeline uygun olmadığı, işin düzeninin bozulabileceği, iş yükünün artabileceği, iş veriminin düşebileceği, işin birikebileceği ve çalışmayı sevdiğinden dolayı tercih edemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan birisi (G4,39,E) tercihini şu şekilde açıklamıştır: *“Yok, etmem. Bu şekilde olacaksa etmem. Çünkü dediğim gibi işler yürümüyor yani. Ama başka türlü bir sistem geliştirilir, vardiyalı bir sistem olur, başka bir tür sistem olur. Ne bileyim hani, çalışma ortamı ona göre düzenlenebilir. Ondan sonra daha fazla kişi işlerin yürütülebileceği işlerin yürütülebileceği bir şekilde olursa olur yani.”*

Katılımcıların, **“Esnek çalışma modeli nedeniyle evde geçirdiğiniz vaktin artmasıyla aile içi sorumluluklarda ne gibi değişiklikler oldu?”** sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, erkek katılımcıların büyük çoğunluğu esnek çalışma modeliyle aile içi rol ve sorumluluklarının değişmediğini düşünürken kadın katılımcıların çoğunluğu aile içi rol ve sorumluluklarının değiştiğini ifade etmektedir: *“Sorumlulukların dağılımında bir değişiklik olmadı. Yani, yine aynı şeyler devam etti. Ama tabii daha çok evde vakit geçiriyorsunuz. Biraz daha eşin yükü artmış oldu o konuda. Bizim yükümüzde bir değişiklik olmadı. Bizim aksine rahatlık oldu bir parça. Çocukların eğitimi konusunda sıkıntılar yaşadık. Çünkü uzaktan eğitim örgün eğitim gibi olmuyor...”* (G5,45,E)

Aile içi rol ve sorumluluklarının değiştiğini düşünen erkek katılımcılarda eşlerinin rol ve sorumluluklarına karşı farkındalık oluştuğu, kadın katılımcılarda ise rol ve sorumluluklarının artmasıyla birlikte eşlerin de daha fazla sorumluluk aldığı gözlemlenmiştir: *“Bir bayanın evde durmasının psikolojisini iş yükünü birebir anladım. Onun farkına varmamı sağladı. Sorumluluğum biraz daha arttı diyebilirim evde kaldıktan sonra.”* (G14,40,E)

Aile içi rol ve sorumluluklarının değişmediğini düşünen kadın katılımcılar azınlıktadır. Bahsedilen kadın katılımcılar, esnek çalışma modeli nedeniyle ev işlerini daha rahat ve uzun zaman çerçevesinde yapabildiklerini ifade etmiştir: *“Çok daha kolaylaştı hayatım. Evdesin çünkü, evde olduğun için evinin temizliğini de gün içerisinde yaptığın için akşama çok fazla şey kalmıyor. Ama şimdi işten eve gittiğim zaman çocukları doyuruyorum, bulaşığı mutfağı toparlıyorum. Çocukların dersleriyle ilgileniyorum. Onlar uyuduktan sonra yemek yapmaya başlıyorum. Bir yandan katlanacak çamaşırlar varsa onları hallediyorum. Gece neredeyse 1.30 gibi yatıyorum...Esnek çalışma zamanlarında gün içinde işlerimi bitiriyordum, akşam 9 gibi işim bitmiş oluyordu. Çünkü gün içerisinde yemeğimi de yapıyordum evi de topluyordum. Ama çalıştığın zaman mecbur akşama bırakıyorsun.”* (G9,45,K)

TARTIŞMA

Bu çalışmanın spesifik amacı, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri detaylı olarak incelemektir. Çalışmada, esnek çalışma modelinin aile içi rol dağılımı üzerindeki etkilerini anlamak ve bu değişimlerin aile içi ilişkiler ve bireylerin genel yaşam kalitesi üzerindeki sonuçlarını değerlendirmek hedeflenmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin beyanları alanyazındaki diğer çalışmalarla ilişkilendirilerek tartışma kısmında değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın araştırma soruları ve bulguları; üç tema etrafında şekillendirilmiştir: Covid-19 pandemisinin aile kurumuna fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik etkileri, katılımcıların aile içi rol ve

sorumlulukları hakkındaki görüşleri, esnek çalışma modeli hakkında görüşler ve esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklara etkisi. Bu gerekçe ile söz konusu temalar neticesinde bu çalışmada elde edilen bulgular ile literatürdeki diğer çalışmalardaki durumla ilişkilendirilmiştir.

1. Covid-19 Pandemisinin Aile Kurumuna Fizyolojik, Sosyolojik ve Psikolojik Etkileri

1.1. Fizyolojik Etkiler: Katılımcılar, evde geçirilen sürenin uzaması ve sürekli kapalı kalmak zorunda olmalarının fiziksel aktiviteyi azaltmalarına yol açtığını ve sonuç olarak kilo artışı yaşadıklarını belirtmiştir. Sürekli evde olmanın hareketsizliğe ve daha pasif bir hayat stiline yol açtığı elde edilen bulgular arasındadır.

Elde edilen bulgular vasıtasıyla hastalığa yakalananların aile içi rol ve sorumluluklarının sürmesi sebebiyle daha fazla fiziksel zorlanmaya maruz kaldığını işaret eden sonuçlar da mevcuttur. Özellikle Covid-19'a yakalanmış olan katılımcılar, hasta olmalarına rağmen dinlenme fırsatı bulamadan ev içi sorumluluklarını sürdürmeye mecbur kaldıklarını belirtmiştir. Bu durum zaten ağır fizyolojik etkileri bulunan hastalığın fiziksel olarak daha zorlayıcı olduğunu göstermektedir.

1.2. Sosyolojik Etkiler: Elde edilen bulgular neticesinde pandemi süreciyle beraber yaşanan sosyal izolasyonun ve dış dünya ile ilişkinin sınırlandırılmasının, aile içi iletişimi olumsuz etkilediği ulaşılan sonuçlar arasındadır. Bu durum, bireyselleşmenin artmasını, aile üyeleri arasında da farklı zaman takvimlerinin oluştuğunu, yalnızlaşmanın artmasını da beraberinde getirmiştir. Ayrıca tüketim alışkanlıklarında da değişimler meydana gelmiştir. Dijital bağımlılığın artması, sağlıksız besin tüketiminin yaygınlaşması gibi etkiler katılımcılar tarafından bu bağlamda değerlendirilmiştir. Katılımcılar tarafından söz konusu farklılaşmanın, çocuklarda dil ve davranış değişikliğine yol açtığı da belirtilmiştir.

1.3. Psikolojik Etkiler: Çalışma kapsamında psikolojik etkiler ile ilgili elde edilen bulgular; psikolojik zorlanmalar, hastalığa yakalanma korkusu ve gelecek kaygısı üzerinde yoğunlaşmıştır. Katılımcılar yaşanan belirsizliğin, dışarıda vakit geçirememenin ve sosyal izolasyonun kendilerini psikolojik olarak zorladığını ve bu durumun aile içi gerilimlere sebep olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, Covid-19 hastalığına yakalanmaktan çekindikleri, hastalığın makro vadede nasıl bir etki bırakacağına dair belirsizliklerin olması sebebiyle yoğun bir stres yaşadıkları da katılımcıların söylemleri arasındadır. Bu tedirginliğin katılımcılar üzerinde ağır bir psikolojik yük oluşturmuştur.

Covid-19 pandemisinin aile kurumuna fizyolojik, sosyolojik ve psikolojik etkileri ile ilgili literatürdeki diğer çalışmalardan elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Pandemi dönemi fizyolojik açıdan fiziksel temasın azalmasına ve sağlık endişelerinin artmasına sebebiyet vermiştir (Helou, El Osta, & Husni, 2022). Sosyolojik açıdan, iş-aile dengesinde bozulmalar yaşanmış olup özellikle kadınlar için çocukların bakımı ve ev işlerindeki sorumlulukların artmış, kadınlar mevcut durumda daha fazla yük altına girmiştir (Zoch et al., 2021). Psikolojik açıdan ise bu süreç aile üyelerinde anksiyete depresyon gibi sorunların artmasına yol açmıştır (Liu, Dalton, & Lee, 2021). Yapılan bir başka çalışma da destekleyici olarak pandeminin getirdiği korku ve belirsizlik gerekçesiyle katılımcıların %30.9'unun olumsuz psikolojik etkiler yaşadığını ortaya koymuştur. (Al Dhaheri, Bataineh, Mohamad, Ajab, Al Marzouqi, Jarrar, Habib-Mourad, Abu Jamous, Ali, Al Sabbah, Hasan, Stojanovska, Hashim, Abd Elhameed, Obaid, Elfeky, Saleh, Osaili & Cheikh Ismail, 2021). Yine Filipinler'de gerçekleştirilen bir başka çalışmada bu dönemde yüksek düzeyde depresyon ve kaygının yaşandığı saptanmıştır (Tee, Tee, Anlacan, Aligam, Reyes, Kuruchittham & Ho, 2020). Pandemi süreci iş, okul, aile yaşamında, aile içi ilişkilerde ve rutinlerde, ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur (Eales, Ferguson, Gillespie, Smoyer & Carlson, 2021). Sonuçlar bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

2. Katılımcıların Aile İçi Rol ve Sorumlulukları Hakkındaki Görüşleri

2.1. Aile İçi Roller ve Sorumlulukların Dağılımı: Araştırma çoğu katılımcının aile içi rol ve sorumlulukların dengeli bir şekilde dağıldığını düşündüğünü göstermektedir. Bu şekilde düşünen katılımcılar her aile üyesinin elinden gelen en iyisini yaptığını ve sorumluluk paylaşımında bir dengenin var olduğunu belirtmektedir.

2.2. Kadın Katılımcıların Rol ve Sorumluluk Algısı: Araştırmaya dâhil olan kadın katılımcılar aile içi rol ve sorumluluklarda adil ve dengeli bir dağılım olmadığını düşünmektedirler. Kadın katılımcılar

ev içi işlerin ve çocuk bakımının büyük oranda kendi sorumlulukları dâhilinde olduğunu ve eşlerinin daha çok sorumluluk almaları beklentisinde olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınlar, ev içi sorumluluklarla ilgili zaman zaman çocukları tarafından destek gördüklerini ancak düzenli bir desteğin bulunmadığını aktarmışlardır.

Kadın katılımcılar, aile içi rol ve sorumluluklar bağlamında pandemi dönemi ve esnek çalışma modeli öncesi ile sonrasını kıyasladıklarında kayda değer bir değişiklik yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak pandemi ile hayatımıza giren uzaktan eğitim ve esnek çalışma modelleri sebebiyle zaten kendilerinde olan rol ve sorumluluklarındaki yüklerini arttırdıklarını da belirtmişlerdir. Çocukların eğitimi ile daha çok ilgilenme, temizlik ve yemek yapma işlerine daha fazla vakit ayırma bu bağlamda artış görülen rol ve sorumluluklar olarak vurgulanmıştır.

2.3. Erkek Katılımcıların Rol ve Sorumluluk Algısı: Bu araştırmaya katkı sağlayan erkek katılımcılar ellerinden geldiğince ev işlerine destek sağladıklarını ifade etmiştir. Kadın katılımcılarda olduğu gibi erkek katılımcılarda da aile içi rol ve sorumluluklar bağlamında pandemi dönemi ve esnek çalışma modeli öncesi ile sonrasını kıyaslandığında kadınların hem öncesinde hem bu süreçte daha fazla sorumluluk aldıkları ve söz konusu sürecin bu sorumluluğu arttırdığı görüşü hâkimdir. Erkek katılımcılar, ev içi sorumlulukların ve çocuk bakımının daha çok kadınlar tarafından üstlenildiğini; kendilerine ise market alışverişi, tamir işleri, sofranın kurulması/toplanması gibi sınırlı görevlerin düştüğünü ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında; pandemi süreci ve esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluk noktasında pek fazla bir değişikliğe yol açmadığı, rutin iş bölümlerinin sürdürüldüğü, herkesin görevlerini bildiği, ev içi işlerin kadınların ev dışı işlerin kendilerinin sorumluluk alanlarına girdikleri erkek katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Söz konusu bulgular aile içi rol ve sorumluluklarda bir iş bölümü olduğunu ancak söz konusu iş bölümünün ev içi işlerin ağırlıklı olarak kadına yüklenmesi ile birlikte cinsiyet temelli bir eşitsizliği aksettirdiği ve erkeklere genellikle ev dışı ve sınırlı sorumluluk düştüğünü göstermektedir. Esnek çalışma modeliyle çalışmanın bu durumu değiştirmede ancak eşitsizliği daha hissedilir bir boyuta taşıdığı söylenebilir.

Katılımcıların aile içi rol ve sorumlulukları hakkındaki görüşler ile ilgili literatürdeki diğer çalışmaların sonuçları incelendiğinde de kadın erkek arasındaki rol ve sorumluluk farklarının derinleştiği görülmektedir. Öyle ki Medina et al. (2021) çalışmasında kadınlar tarafından aile içi rol ve sorumlulukların adil paylaşılmadığı görüşünün hakim olduğu bulgular arasında olup bu durumun iş aile çatışmalarını arttıran bir sonucu da beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Pandemi döneminde erkeklerin ev içi sorumluluklarda eskiye oranla daha fazla rol almalarına rağmen zamanla bu rollerin yeniden geleneksel toplumsal cinsiyet kuralları çerçevesinde dağıldığı bilinmektedir (Daftary, Sugrue, Gustman, & Lechuga-Peña, 2021).

3. Esnek Çalışma Modeli Hakkında Görüşler Ve Esnek Çalışma Modelinin Aile İçi Rol ve Sorumluluklara Etkisi

3.1. İşyeri Önlemleri ve Esnek Çalışma Uygulamaları:

Katılımcılar, pandemi döneminde çalıştıkları kurumda önlemlerin alındığını esnek çalışma modelinin bu önlemler kapsamında olduğunu ve önlemler doğrultusunda iş yerindeki kişi sayılarına sınırlama getirildiğini, sosyal mesafenin korunduğunu, ücretsiz bir şekilde maske ve dezenfektan temin edildiğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar alınan önlemleri yetersiz bulsa da genel olarak kadın ve erkek katılımcıların önlemleri yeterli bulduğunu ifade edilmiştir.

Esnek çalışma modeline yönelik farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Bu modeli destekleyen katılımcılar esnek çalışma modelinin; bulaş riskini azaltması, evde geçirilen sürenin artması ile aileyle geçirilen sürenin artması ve iş aile dengesini iyileştirmesi yönünü vurgulamıştır. Standart modeldense esnek çalışma modelini tercih edeceklerini ifade eden katılımcılar mevcuttur.

Öte yandan, esnek çalışma modelini eleştiren katılımcılar da vardır. Bu bağlamda söz konusu modelin iş yüküyle ilgili sıkıntılara yol açtığını vurgulamıştır. İşleyişin bozulması, işlerin eşit

dağılmaması, verimliliğin düşmesi gibi yönlerden dolayı esnek çalışma modelini desteklememektedir. Bu katılımcılar iş hayatı boyunca esnek çalışma modelini tercih etmeyeceklerini belirtmişlerdir.

3.2. Aile İçi Rol ve Sorumluluklarda Değişim: Katılımcılar, bu tema kapsamında aile içi rol ve sorumluluklarda değişim ile ilgili sorulara da ikinci temada verdikleri cevaplarla örtüşen yanıtlar vermişlerdir. Erkek katılımcıların kadınların yükü üzerinde farkındalık oluşturduğu görülse de bu durum cinsiyet temelli eşitsizliği ortadan kaldırmak için yeterli olmamıştır. Kadın katılımcılar esnek çalışma modeli ile kendi üzerindeki sorumlulukların arttığını düşünürken erkek katılımcılar rol ve sorumluluklarda esnek çalışma modelinin belirleyici olmadığı görüşündedir.

Esnek çalışma modeli hakkında görüşler ve esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklara etkisi ile ilgili literatürdeki diğer çalışmaların sonuçları incelendiğinde, esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklara hem pozitif hem negatif yönlü etkisi olduğu görülmektedir. Öyle ki bazı bireyler iş-aile sorumluluklarının karmaşık hale geldiğini belirtirken bazı bireyler esnek çalışma ile aile içi zaman yönetiminin olumlu yönde etkilendiğini ifade etmektedir (Vaziri et al., 2020). Benzer şekilde Chen, Gong, Lai, Sit, Ho, Yu, Wang & Lam (2023) bu süreçte aile içi ilişkilerin hem olumlu hem olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. Trougakos, Chawla & Mccarthy (2020), esnek çalışma modelinin bazı ailelerde dengeli bir rol ve sorumluluk dağılımı getirdiğini bazı ailelerde ek stres ve yük oluşturduğunu ortaya koymuştur. Esnek çalışmanın yaygınlaşması ile bazı ailelerin rol ve sorumluluklarının daha adil dağılmasını sağlarken bazı durumlarda aile-iş yaşam dengesini zorlaştırmıştır (Soejima, 2021). Özellikle çocuğun bakım sorumluluğu olan ebeveynler açısından esnek çalışma modeli ile iş yükü artmış olup bu durum iş-aile çatışması potansiyelini arttırmıştır (Ross et al., 2021). Esnek çalışmanın, çocuk bakımı ve ev işleri gibi konularda yeni bir rol ve sorumluluk dağıtımını getirdiğini ortaya koyan çalışmalar da vardır (Shah, Rizzo, Percy-Smith, Monchuk, Lorusso, Tay & Day, 2021). Ancak bazı bireyler esnek çalışma modelinin ebeveynlere esneklik sağladığını belirtmiş olup aynı zamanda aile içi bağları güçlendirmeyi destekleyici olduğuna dikkat çekmiştir (Galanti, Guidetti, Mazzei, Zappalà, & Toscano, 2021). Bai, Gopalan, Beutell, ve Ren (2021), benzer şekilde esnek çalışmanın iş-aile dengesine katkıda bulunarak aile yaşamını olumlu yönde etkileyebileceği sonucu ile iş-aile çatışmasının azaltılmasında çalışma saatlerinin esnekliğinin önemini vurgulamaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında bu araştırmanın bulguları, COVID 19 pandemisi döneminde esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumluluklar açısından erkekler için pek bir değişime sebebiyet vermediği, kadınlar açısından ise belirli "avantajlar" ve "dezavantajlar" sağlasa da aile içi rol ve sorumluluklarda büyük bir değişiklik yaratmadığını göstermektedir. Avantajlar kısmına dikkat çekilmek istenmektedir çünkü avantaj olarak kabul edilen durumlardan biri kadınların ev işlerine vakit ayırmada esneklik imkanı bulmasıdır. Araştırmadaki bu bulgu Akbaş Tuna ve Türkmendağ'ın (2020) çalışması ile de desteklenmektedir. İlgili çalışmada, 18 yaş altı çocuğa sahip ebeveyn kadınlar ev işleri ve çocuk bakımına daha fazla zaman ayırabildikleri için esnek çalışma modelini avantaj olarak görmektedir. Bu durumun bu çalışmada ve farklı çalışmalarda bir avantaj kabul edilmesi toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirilmiş olduğuna dair bir kanıt niteliğinde kabul edilebilir. Pandemi öncesi dönem incelendiğinde Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) (2015) Zaman Kullanım Araştırması'nda da kadınların aile içi bakım sorumluluklarının erkeklere kıyasla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Kadınların aile içi rol ve sorumluluk bağlamında daha aktif rol oynaması bir diğer deyişle ev işleri ve çocuk bakımı konusundaki yüklerinin erkeklere oranla fazla olması, iş-yaşam dengesi kurmalarını zorlaştırmaktadır. Cebeci (2022) tarafından da bu konuya dikkat çekilmiş olup erkeklerin iş dışındaki sorumluluklarının kadınlara kıyasla daha az olduğu ve bu sebeple iş-yaşam dengesini daha rahat kurdukları ifade edilmiştir. Dezavantajlar konusunda katılımcılar daha çok iş hayatı üzerindeki aksaklıklara yoğunlaşmış olup rol ve sorumluluklar açısından kadın katılımcıların zaten kendilerinin üzerinde bulunan ev sorumluluklarının artması ile ilgili görüşler yaygındır. Ayrıca, rutin düzenin bozulmasıyla ortaya çıkan aile içi kargaşalar da bu araştırma kapsamında esnek çalışmayla geldiği belirlenen bir dezavantajdır.

Genel olarak ebeveynler hem çocuklarının eğitimiyle hem de iş, evlilik ve ev içi yüklerle ilgilenmek zorunda kalmanın getirdiği stresli bir rol ve sorumluluk çatışması durumu deneyimlemiş ve bu durum onların psikolojik iyilik halleri üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur (Coyne Gould, Grimaldi, Wilson, Baffuto, & Biglan, 2020). Bu durum, aile içi rol ve sorumluluklarda bir takım revizyonlar yaşandığı gerçeğini destekler niteliktedir.

Dikkat çeken bulgular arasında esnek çalışma modelini tecrübe eden erkek katılımcılardan bazıları, bu modelin eşlerinin sorumluluklarına yönelik farkındalıklarının arttığı yönündeki bulgular yer almaktadır. Konuyla ilgili literatürde farklı referanslara rastlanmaktadır. Türkiye'nin Gençleri Covid-19 (2020) raporunda, erkeklerin pandemi sürecinde ev işlerinde eskiye oranla daha fazla katkı sağladığı ancak bu katkının sınırlı olduğu belirtilmiştir. Başaran ve Aksoy'un (2020) çalışması, babaların pandemi sürecinde çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiğini ve ev işlerine daha fazla katılmaya çalıştıklarını ortaya koymuştur.. Ancak, bu katkılar büyük bir değişime yol açmamış ve kadınların aile içi yükleri toplumsal cinsiyet normları ile paralel bir şekilde devam etmiştir. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin (2020) raporu da pandemi döneminde, kadınların aile içi rol ve sorumlulukları erkeklerden daha çok üstlendiğini vurgulamaktadır.

Çalışma bulgularında esnek çalışma modelinin aile içi ilişkilerde bireyselleşmeyi ve izolasyonu artırdığı belirtilmiştir. Adisa, Antonacopoulou, Beauregard, Dickmann, ve Adekoya (2022), benzer olarak evden çalışmanın esneklik kazandırmaktan çok iş yükünü artırıp sosyal bağlantıları zayıflattığını bununla beraber aile içi dinamikleri zorladığını ortaya koymuştur. Ancak Putra, Pratama, Linggautama ve Prasetyaningtyas (2020), esnek çalışma ile aile bağlarının güçlendiğini ayrıca iş-yaşam dengesini geliştirdiğini ifade etmektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların esnek çalışmayı; işyerinden uzakta çalışılmasını ve işyerinde geçirilen sürenin azalmasıyla işlerin yürütülmesinde aksaklıkların yaşanmakta olmasını dezavantajlı buldukları saptanmıştır. Benzer şekilde Çebi Buğdaycı'ya (2020) göre esnek çalışma; deneyimsizlik, işyerlerinin uzaktan erişim altyapısı sunamaması, kamu personelinin denetiminin zorlaşması gibi nedenlerle dezavantajlar oluşturmuştur. Sönmez'in (2020) çalışmasında, pandemi sürecinde iş kaygısının arttığı ve bu durumun çalışanların motivasyon ve iş tatmininde düşüşe sebebiyet verdiğine dikkat çekilmektedir. Bu çalışmada da pandemi sürecinde esnek çalışma modelinin uygulanmasının, işyerinde aksaklıkların yaşanmasına neden olduğu ve çalışanların iş performansını olumsuz etkilemiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları, işgörenlerin bu kaygıyı azaltmak için işverenlerin daha fazla önlem alması gerektiğini göstermektedir. Pandemi ile birlikte iş ve aile rolleri arasındaki sınırlar bulanıklaşmış ve bu durum strese ve tükenmişliğe sebebiyet vermiştir. Çalışan performansı ve iş doyumunda düşüslere rastlanmıştır. (Vaziri et al., 2020).

SONUÇ

Bu araştırma, Covid-19 pandemisi sırasında esnek çalışma modeliyle çalışan bireylerin aile içi rollerinde ve sorumluluklarında meydana gelen değişimleri detaylı olarak incelemeyi amaçlayan bir çalışma olarak fenomenolojik bir bakış açısıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak tamamlanmıştır. Bu bölümde, araştırma bulguları neticesinde ulaşılan sonuçlar ele alınacaktır. Tüm bulgulardan yola çıkıldığında bu çalışma ile ulaşılan temel sonuç esnek çalışma modelinin kadınların ev ve iş yaşamındaki yükünü arttırdığıdır. Aile içi rol ve sorumlulukların dağılımı konusunda kadınların daha fazla sorumluluk üstlendiği, erkeklerin kendilerini bu sorumlulukları destekleyici nitelikte bir rol oynadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir.

Katılımcılardan elde edilen bulgular incelendiğinde, katılımcılar için esnek çalışma modelinin avantaj ve dezavantajlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Araştırma neticesinde esnek çalışma modelinin aile içi rol ve sorumlulukları ve bireylerin özel yaşantısı açısından bazı avantaj ve dezavantajları şu şekilde sıralanabilir: Avantajlar; esnek çalışma covid-19 virüsünün bulaşma ihtimalini azaltmaktadır, bazı işkolları için ideal bir modeldir, kişisel olarak bireyin kendisine ve ailesine vakit ayırmasına olanak sağlamaktadır, zamanın çoğunun evde geçirilmesi ile aile bireylerinin iletişim ve etkileşim düzeyleri artmaktadır, İstanbul gibi yoğun trafik sorunlarının yaşandığı yerlerde trafiğin rahatlamasını sağlamaktadır ve bireylerin uzun saatler trafikte kalmasının önüne geçmektedir. Dezavantajlar; işyerinden uzakta çalışılmaktadır, iş yükü eşit şekilde dağılmamaktadır, işyerlerinde asgari sayıda personel bulundurulmamaktadır, işyerinde geçirilen sürenin azalmasıyla işlerin yürütülmesinde aksaklıklar yaşanmaktadır.

Katılımcıların iş yaşamları boyunca esnek çalışma modelini tercih etme eğilimleri incelendiğinde yapılan işte aksaklık oluşturması sebebiyle bu modeli tercih etmek istemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılar tarafından esnek çalışma modelinin avantajlarından ziyade dezavantajlarının daha

çok önemsendiği tespitler arasındadır. Esnek çalışma modelinin; ev işlerine ve çocuk bakımına daha fazla zaman ayırabilmek için çoğunlukla kadın katılımcılar tarafından tercih edildiği saptanmıştır.

Aile içi rol ve sorumluluk dağılımına dair düşünceler incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun aile içi rol dağılımlarının dengeli olarak değerlendirdiği bulgusuna ulaşılmaktadır. Ancak rol dağılımının dengeli olmadığını düşünen katılımcılar incelendiğinde kadın katılımcıların çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu katılımcılardan elde edilen bulgular aile içi rol ve sorumlulukların çoğunlukla kadınlara atadıldığı yönündedir.

Elde edilen bulgular ışığında ulaşılan bir diğer sonuç pandemi ve esnek çalışma modelinin iş kaygısını tetiklediği sonucudur. Pandemi sürecinde esnek çalışma modelinin uygulanması, iş kaygısının artmasına neden olmuş ve bu durum, çalışanların motivasyon kaybı ve iş performansında düşüşe yol açmıştır. İşyerinde geçirilen sürenin azalmasıyla işlerin yürütülmesinde aksaklıklar yaşandığı da ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Tüm bunlardan yola çıkılarak bu araştırma ile pandemi sürecinin aile yaşamına etkileri, aile içi rollerde cinsiyet eşitsizliği, sağlık endişeleri ve iş-aile dengesi üzerine sonuçlar elde edilmiş olup sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Ailelerde sosyal izolasyonun ve bireyselleşmenin artması, eğitim süreçlerinin aksaması, artan internet kullanımı, aile içi gerilimin ve tartışmaların artması, ebeveynlerin sorumluluk ve stres düzeylerinin artması bu süreçte esnek çalışmanın aile yaşamına getirdiği olumsuz etkiler olarak tespit edilmiştir. Zorunlu bir aradalık ile aile bağlarının güçlenmesi ve aile içi rol ve sorumlulukların yeniden şekillenmesi, işbirliğinin ve desteğin artması ise bu süreçte esnek çalışmanın aile yaşamına getirdiği olumlu etkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca hastalık korkusunun aile içi ilişkilerde gerilim yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun fizyolojik ve psikolojik yansımaları söz konusu olmuştur. Elde edilen bulgular neticesinde esnek çalışma öncesi ve sonrası kıyaslandığında aile içi rollerin büyük oranda değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak pandemi ve esnek çalışma sisteminin kadınlarda aile içi rolleri ve ev içi sorumlulukları arttırdığı da ulaşılan sonuçlar arasındadır. Aileyle geçirilen süre artmış ancak iş yükünde de artış söz konusu olmuştur. Bununla beraber işte verimliliğin azalması, iş düzeninin bozulması da ulaşılan sonuçlardandır. Kadın katılımcılar açısından ev işlerini yaparken daha esnek bir zaman aralığına kavuşma imkanı bulunduğu, erkek katılımcılar açısından ise kadınların yüklerine karşı farkındalık düzeylerinin arttığı anlaşılmaktadır.

Aile içi rol ve sorumlulukların adil dağılması aile kurumunu tehdit eden bir durum haline gelmiştir. Geleneksel rol ve sorumluluklarda ısrarcı olunması, yapısı itibarıyla zorlu ve çok boyutlu olan pandemi dönemini daha da kompleks bir hale getirmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın en önemli çıktısı budur. Öyle ki elde edilen bulgularla aile içi rol ve sorumluluklarda büyük bir değişim olmadığı belirtilse de esnek çalışma modeli ile birlikte kadınların zaten kendi üzerlerinde bulunan rol ve sorumluluklarda artış yaşadıklarını ifade etmesi geleneksel bakış açısının güçlendiğini ve süreci zorlaştırdığını göstermektedir. Esnek çalışma, aile içi rol ve sorumluluk konusunda bu dönemde çeşitli alanlarda esneklik sağlaması bakımından pozitif; zaman ve mekandaki ani ve keskin değişim/dönüşüm/iç içe geçiş ile de negatif etkilerle sonuçlanmıştır.

ÖNERİLER

Aile içi iletişimi güçlendirme programları: Her bireyin biyolojik veya sosyal bir aileye mensup olduğu gerçeği göz önüne alındığında; araştırmanın yapıldığı süreçte, olası yeni bir pandemi döneminde ve pandemi sonrasında esnek çalışma modeli ile çalışan işgörelere yönelik aile sisteminin de dahil edildiği programların düzenlenmesi önerilmektedir. Grup çalışmaları, bireysel görüşmeler, atölye çalışmaları, gerekli durumlarda terapi veya danışmanlık imkanının sunulması bu programlara örnek teşkil edebilir. Bu programlar, aile içi iletişimi ve aile üyeleri arasındaki duygusal bağları güçlendirmek ve pandemiyin getirdiği stresle baş etme becerilerini artırmaya yönelik olarak tüm aileyi kapsayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Psikolojik destek ve danışmanlık hizmetlerinin erişilebilirliğinin artırılması: Pandemi süreci birçok kaygı, bilinmezlik ve stresi de doğal olarak beraberinde getirir. Bu süreçte yaşanan kaygı ve stresin azaltılmasına yönelik süreç boyunca ve sonrasında çalışanlar ve ailelerine yönelik tedbirlere

uygun şekilde stres yönetimi, çatışma çözümü ve genel psikolojik iyilik halini içeren destek ve danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.

Medya kullanımı eğitimi ve rehberlik hizmetleri: Pandemi ile birlikte çalışma ve uzaktan eğitim gibi modellerin aile hayatına dahil olmasıyla beraber sosyal medya, ekran bağımlılığı gibi dijital bağımlılıklarda artış yaşanması dolayısıyla sağlıklı medya alışkanlıklarını geliştirmek ve korumak amacıyla medya kullanımı alanında eğitim ve rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.

Cinsiyet temelli etkilerin araştırılması: Aile içi rol ve sorumluluklarla ilgili mevcut durumun araştırılması ve farklı zaman dilimlerindeki durumun cinsiyet temelli etkilerinin kıyaslanması önerilmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının geliştirilmesi: İş aile yaşam dengesi sağlayacak mahiyette toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı hedefleyen sosyal politika önerileri geliştirilmelidir.

Aile içi sorumlulukların eşit paylaşımına yönelik farkındalık artırma: Pandemi süreci fiziki olarak sona ermiş olsa da sonuçları ve etkileri günümüzde de devam etmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin aile içi rolleri ile ilgili ulaşılan verilere göre, özellikle kadın katılımcıların ev içi rollerinin arttığı görülmektedir. Kadının bu dönemle beraber normal şartlardan daha üst seviyede "artan emeği" ve aynı oranda artış sağlayan bu emeğin "görünmezliği" noktasında mikro boyutta kadın ve erkeklere, mezo boyutta toplumun farklı farklı alanlarında çalışan kesimlerine ve makro boyutta topluma yönelik bilinçlendirme uygulamalarının yapılması elzemdir. Bu çalışmalarda kadının iş yükünün hafifletilmesine yönelik çalışmaların yapılması, rol dağılımlarında denge sağlanması amacıyla yeniden düzenlenmesi konularına dikkat çekilmelidir.

KAYNAKÇA

Adisa, T., Antonacopoulou, E., Beauregard, T., Dickmann, M., & Adekoya, O. (2022). Exploring the impact of COVID-19 on employees' boundary management and work-life balance. *British Journal of Management*, 33(6), 1694-1709. <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12643>

Akbaş Tuna, A., & Türkmendağ, Z. (2020). Covid-19 pandemi döneminde uzaktan çalışma uygulamaları ve çalışma motivasyonunu etkileyen faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3246-3260. <https://doi.org/10.20491/isarder.2020.1037>

Akkan, B., & Kesici, Z. (2021). COVID-19 salgını, iş ve aile yaşamını uzlaştırma ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler üzerine bir inceleme. *Çalışma ve Toplum*, 4(71), 2813-2838.

Al Dhaheri, A. A., Bataineh, M. F., Mohamad, M., Ajab, A., Al Marzouqi, A. H., Jarrar, A. H., Habib-Mourad, C., Abu Jamous, D. O., Ali, H. I., Al Sabbah, H., Hasan, H., Stojanovska, L., Hashim, M. S., Abd Elhameed, O. A., Obaid, R. S., Elfeky, S., Saleh, S. T., Osaili, T. M., & Cheikh Ismail, L. (2021). Impact of COVID-19 on mental health and quality of life: Is there any effect? A cross-sectional study of the MENA region. *PLoS ONE*, 16(10), e0249107. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249107>

Bai, B., Gopalan, N., Beutell, N., & Ren, F. (2021). Impact of absolute and relative commute time on work-family conflict: Work schedule control, childcare hours, and life satisfaction. *Journal of Family and Economic Issues*. <https://doi.org/10.1007/s10834-021-09752-w>

Başaran, M., & Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların Korona-Virüs (Covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 668-678.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemsirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

Biernacki, P., & Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: Problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, 10(2), 141-163. <https://doi.org/10.1177/004912418101000205>

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women). (2020). Türkiye'de Covid-19 etkilerinin toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi rapor özeti. Ankara: UN Women Türkiye.

Bostan, S., Erdem, R., Öztürk, Y. E., Kılıç, T., & Yılmaz, A. (2020). The effect of Covid-19 pandemic on the Turkish society. *Electronic Journal of General Medicine*, 17(6). <https://doi.org/10.29333/ejgm/7944>

Cebeci, E. (2022). Çalışanların esnek çalışma uygulamalarına yönelik tutumları ve işte var olamama sorunu ilişkisi: Bir kamu kurumu örneği [Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi]. Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Chen, B., Gong, W., Lai, A. Y., Sit, S. M., Ho, S. Y., Yu, N. X., Wang, M. P., & Lam, T. H. (2023). Family context as a double-edged sword for psychological distress amid the COVID-19 pandemic with the mediating effect of individual fear and the moderating effect of household income. *Frontiers in Public Health*, 11, 1109446. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1109446>

Çebi Buğdaycı, M. Ö. (2020). Pandemi tedbirleri kapsamında kamuda esnek çalışma üzerine bir değerlendirme. *Koronavirüs Döneminde Güncel Hukuki Meseleler Sempozyumu* (ss. 701-723). İstanbul, Türkiye.

Çelik, Ş., & Çak, E. (2021). The effect of the COVID-19 pandemia process on the family. *Gazi Journal of Health Sciences*, 6, 43-49. <https://doi.org/10.46648/gnj.185>

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage Publications.

Coyne, L. W., Gould, E. R., Grimaldi, M., Wilson, K. G., Baffuto, G., & Biglan, A. (2020). First things first: Parent psychological flexibility and self-compassion during COVID-19. *Behavior analysis in practice*, 1-7. <https://doi.org/10.1007/s40617-020-00435-w>

Daftary, A., Sugrue, E. P., Gustman, B., & Lechuga-Peña, S. (2021). Pivoting during a pandemic: School social work practice with families during COVID-19. *Children & Schools*, 43(2), 69-77. <https://doi.org/10.1093/cs/cdab005>

Daks, J. S., Peltz, J. S., & Rogge, R. D. (2020). Psychological flexibility and inflexibility as sources of resiliency and risk during a pandemic: Modeling the cascade of COVID-19 stress on family systems with a contextual behavioral science lens. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 18, 16-27. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.08.003>

Eales, L., Ferguson, G. M., Gillespie, S., Smoyer, S., & Carlson, S. M. (2021). Family resilience and psychological distress in the COVID-19 pandemic: A mixed methods study. *Developmental Psychology*, 57(10), 1563-1581. DOI: 10.1037/dev0001221

Eatough, V., & Smith, J. A. (2017). Interpretative phenomenological analysis. In *The Sage handbook of qualitative research in psychology* (pp. 193-209). Sage.

Eken, H. (2005). Toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleğe ilişkin rol ile aile içi rol etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki kadın subaylar [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>

Ergül, B., & Yılmaz, V. (2020). Covid-19 salgını süresince aile içi ilişkilerin doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (Özel Sayı), 38-51.

Faugier, J., & Sargeant, M. (1997). Sampling hard to reach populations. *Journal of Advanced Nursing*, 26(4), 790-797. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1997.00371.x>

Galanti, T., Guidetti, G., Mazzei, E., Zappalà, S., & Toscano, F. (2021). Work from home during the COVID-19 outbreak: The impact on employees' productivity, work engagement, and stress. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 63(7), e426-e432. DOI: 10.1097/JOM.0000000000002236

Ghali-Zinoubi, Z., Amari, A., & Jaoua, F. (2021). E-Learning in the era of COVID-19 pandemic: Impact of flexible working arrangements on work pressure, work-life conflict and academics' satisfaction. *Vision: The Journal of Business Perspective*. <https://doi.org/10.1177/09722629211054238>

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (H. Özel, Çev.). Kırmızı Yayınları.

Giorgi, A. (2009). *The descriptive phenomenological method in psychology: A modified Husserlian approach*. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press.

Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8(1-2), 61-70.

Gümüş, M. (1993). Türk ailesi ve modernleşme. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 24, 85-90.

Hammersley, M. (2013). *What is qualitative research?* Bloomsbury Academic.

Helou, M., El Osta, N., & Husni, R. (2022). Impact of the COVID-19 pandemic on healthcare workers' families. *World Journal of Clinical Cases*, 10, 9964-9966. DOI: 10.12998/wjcc.v10.i27.9964

Karslı, E. (2019). Modernleşme sürecinde çözülen aile yapısı ve kadının yeniden inşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-10.

Kavi, E., & Koçak, O. (2011). Bilgi toplumunda evden çalışmanın etik boyutu. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, 69-88.

Koçak, Z., & Harmancı, H. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde ailede ruh sağlığı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 183-207.

Kumar, R. (2019). *Research methodology: A step-by-step guide for beginners* (5th ed.). Sage Publications.

Liu, J., Dalton, A. N., & Lee, J. (2021). The "self" under COVID-19: Social role disruptions, self-authenticity and present-focused coping. *PLoS ONE*, 16(7). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256939>

Martucci, S. (2021). He's working from home and I'm at home trying to work: Experiences of childcare and the work-family balance among mothers during COVID-19. *Journal of Family Issues*, 44(1), 291-314. <https://doi.org/10.1177/0192513X211048476>

Medina, H. R. B., Aguirre, R. C., Montecel, D. C., Pacheco, P. O., & Paredes-Aguirre, M. (2021). The influence of work-family conflict on burnout during the COVID-19 pandemic: The effect of teleworking overload. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910302>

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.

Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781412995658>

Nerobkova, N., Park, Y., Park, E., & Jang, S. (2022). The association between working hours flexibility and well-being prior to and during COVID-19 in South Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 8438. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148438>

Parsons, T., & Bales, R. F. (1955). *Family: Socialization and Interaction Process*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Pehlivan, O. (2017). Aile tanımı ve ilişkilerinin toplumsal olarak inşası [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Poyrazlı, S., & Can, A. (2020). Çevrimiçi psikolojik danışma: Etik kuralları, Covid-19 süreci. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*.

Putra, K. C., Pratama, T. A., Linggautama, R. A., & Prasetyaningtyas, S. (2020). The impact of flexible working hours, remote working, and work life balance to employee satisfaction in banking industry during Covid-19 pandemic period. *Journal of Bone and Mineral Research*, 1, 341-353. <https://doi.org/10.47153/jbmr15.592020>

Ross, A., Schneider, S., Muñeton-Castaño, Y. F., Caldas, A., & Boskey, E. (2021). "You never stop being a social worker": Experiences of pediatric hospital social workers during the acute phase of the COVID-19 pandemic. *Social Work in Health Care*, 60, 8-29. <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1885565>

Shah, M., Rizzo, S., Percy-Smith, B., Monchuk, L., Lorusso, E., Tay, C., & Day, L. (2021). Growing up under COVID-19: Young people's agency in family dynamics. *Frontiers in Sociology*, 6, 722380. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.722380>

Smith, M. (2003). *Research methods in accounting*. Sage Publications.

Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: Sage.

Soejima, T. (2021). Impact of the coronavirus pandemic on family well-being: A rapid and scoping review. *Open Journal of Nursing*, 11(12), 851-863. <https://doi.org/10.4236/ojn.2021.1112085>

Sönmez, R. V. (2020). Covid-19 kaygısının iş gören performansı ve motivasyonu üzerine etkisi: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 154-175.

Sunaryo, S., Runing Sawitri, H. S., Suyono, J., & Wahyudi, L. (2022). Flexible work arrangement and work-related outcomes during the Covid-19 pandemic: Evidence from local governments in Indonesia. *Problems and Perspectives in Management*. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20\(3\).2022.33](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.20(3).2022.33)

Şahinkaya, R. (1975). *Psiko-sosyal yönleriyle aile*. Ankara: Kardeş Basımevi.

Tee, M. L., Tee, C. A., Anlacan, J. P., Aligam, K. J., Reyes, P. W., Kuruchittham, V., & Ho, R. C. (2020). Psychological impact of COVID-19 pandemic in the Philippines. *Journal of Affective Disorders*, 277, 379-391. DOI: 10.1016/j.jad.2020.08.043

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 101-116.

Tekindal, M., Attepe Özden, S., Gedik, T. E., Ege, A., Erim, F., & Tekindal, M. A. (2021). Nitel araştırmaların raporlanmasında standartlar: SRQR kontrol listesinin Türkçe uyarlaması. *International Journal of Society Researches*, 18(42), 1-10.

Tezcan, M. (2010). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayınları.

T.C. Resmi Gazete. (2020). Covid-19 kapsamında kamu çalışanlarına yönelik ilave tedbirler ile ilgili 2020/4 sayılı Cumhurbaşkanlığı genelgesi. *Resmi Gazete*, 22.03.2020, Sayı: 31076 (Mükerrer). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200322M1-1.pdf>

Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG). (2020). Koronavirüs pandemi süreci ve gençlerin ihtiyaçları araştırması. <https://www.tog.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/Koronavir%C3%BCs-Pandemi-S%C3%BCreci-ve-Gen%C3%A7lerin-%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1-Ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1.pdf>

Trougakos, J. P., Chawla, N., & Mccarthy, J. M. (2020). Working in a pandemic: Exploring the impact of COVID-19 health anxiety on work, family, and health outcomes. *The Journal of Applied Psychology*, 105(11), 1236-1247. DOI: 10.1037/apl0000739

Turgut, F. (2017). Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.

- Turna, E. A., & Usta, G. (2021). Covid-19 pandemisinde evin değişimi ve evde alışma ortamları. *YDÜ Mimarlık Fakóltesi Dergisi*, 3(2), 115-128.
- Van Manen, M. (2016). *Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy* (2nd ed.). Routledge.
- Vaziri, H., Casper, W. J., Wayne, J. H., & Matthews, R. A. (2020). Changes to the work-family interface during the COVID-19 pandemic: Examining predictors and implications using latent transition analysis. *Journal of Applied Psychology*, 105(10), 1083-1099. <https://doi.org/10.1037/apl0000819>
- WHO. (2020). Rolling updates on coronavirus disease (Covid-19). *World Health Organization*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>
- Yağar, F., & Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yalçiner, M. (2006). *Eğitimde gözlem ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yeves, J., Bargsted, M., & Torres-Ochoa, C. (2022). Work schedule flexibility and teleworking were not good together during COVID-19 when testing their effects on work overload and mental health. *Frontiers in Psychology*, 13. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.998977>
- Yiğit, B. (2021). Pandemi döneminde uzaktan ve evden alışma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 313-319.
- Zeybek, Z., Bozkurt, Y., & Aşkın, R. (2020). Covid-19 pandemisi: Psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Özel Sayı*, 304-318.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö., & Dursun, C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde özel alanına kamusal alanı sığdıran çalışan anneler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 78-94.
- Zoch, G., Bächmann, A. C., & Vicari, B. (2021). Reduced well-being during the COVID-19 pandemic – The role of working conditions. *Gender, Work & Organization*. <https://doi.org/10.1111/gwao.12777>